

Kampanja za "Cankarjev glasnik"

Zadnji občni zbor je naložil direktoriju, da uvede posebno kampanjo za večje razširjenje Cankarjevega glasnika ne le v Clevelandu, kjer izhaja, ampak povsod, kjer žive Slovenci, ki se zanimajo za svojo kulturo.

V Zedinjenih državah in v starem kraju si je Cankarjev glasnik v poldrugem letu svojega obstanka pridobil veliko priznanja, ki nas mora spodbujati, ne le da ohranimo revijo, ampak ji tudi utrdimo podlago in zagotovimo bodočnost.

Cankarjev glasnik je našemu ljudstvu potreben — ne nam, sto ampak poleg dnevnih in tedenskih listov, ker ima svoje posebne naloge na svojem posebnem polju zdravega razvedrila in pouka; ne izhaja torej, da bi delal konkurenco drugim listom, temveč da bi vzgajal več in več mislečih čitateljev in vzpodbujal v njih večjo željo po duševni hrani, brez katere je vsak napredek nemogoč.

Da doseže čim boljši uspeh, je direktorij sklenil za to delo zainteresirati ne le svoje moške prijatelje, ampak tudi ženske, ki so v splošnem že pokazale mnogo zanimanja za Cankarjev glasnik. To je veselo znamenje, zakaž vsako napredno gibanje se poživi, če ga ženske ne ovirajo, temveč pospešujejo.

Z ozirom na to je direktorij sklenil, da razpiše za razširjenje Cankarjevega glasnika

KAMPANJO,

ki se prične 1. marca in zaključí 31. maja t. l.

Vsi prijatelji Cankarjevega glasnika so vabljeni, da se udeležijo te tekme, za katero so razpisane siedeče

N A G R A D E

Za 100 celoletnih naročnin: Ledenica (Izdelka General electric) vredna \$164.50.

Za 55 celoletnih naročnin: O-prava za spalnico (Sleeping room set), vredna \$100.00.

Za 50 celoletnih naročnin: Peč (Grand stove), vredna \$80.00.

Za 40 celoletnih naročnin: — Pralni stroj (Washing machine) vredna \$60.00.

Za 30 celoletnih naročnin: Radio (Zenith), vreden \$40.00.

Za 20 celoletnih naročnin: Čistilnik za preproge (General Electric), vreden \$29.00.

Za 5 celoletnih naročnin: Ročni čistilnik (Breezell), vreden \$6.00.

Za 15 celoletnih naročnin: Električna ponev (roaster Nesco), vredna \$19.50.

Za 10 celoletnih naročnin: Pražilnik (Automatic electric bread toaster — Sun beam), vreden \$12.00.

Za 5 celoletnih naročnin: Električna ura (General Electric), vredna \$5.25.

Če živite v Clevelandu ali okolici, si vse predmete lahko sami ogledate, ako stopite v Dolgan's Hardware Electric Appliance store, 15617 Waterloo Rd.:

Mr. Dolgan Vam jih bo radi volje pokazal. Na ta način se lahko sami prepričate, da so predmeti vredni označene cene in da je vredno iti na delo za novimi naročniki.

Naročnina na Cankarjev glasnik je za celo leto \$3.00, za pol leta \$1.50 in za 4 mesece \$1.00.

V tej tekmi se boste šteli dve polletni naročnini ali pa tri štirimesečne za eno celoletno.

Kdor koli bi namesto razpisnega predmeta rajši imel nagrado v gotovini, dobi (30%) tri deset procentov provizije po številu pridobljenih naročnin.

Kdor pa bo za časa te kampanje poslal en dolar direktno v urad Cankarjevega glasnika, mu bo naročnina kreditirana za pet mesecev.

Na vse agitatorje in agitatorice, stare in nove in na vse prijatelje in somišljenike Cankarjevega glasnika apeliramo, da skušate v tej kampanji storiti vse, kar se more, da bo prihajal Cankarjev glasnik v vsako hišo, kjer žive Slovenci in imajo Ivana Cankarja v svojih srcih.

Vsa nadaljna pojasnila vam da tajnik in upravnik Louis Zorko, ako pišete na naslov: Cankarjev glasnik, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, O.

Vsak zastopnik ali zastopnica za Cankarjev glasnik mora imeti poverljivo knjižico, drugače ni upravičen nabirati naročnine. Pišite ponjo še danes!

Za kampanjski odbor: Direktorij Cankarjeve ustanove

Za kopelj. Neki zdravnik nam svetuje, kako naj pripravimo kad za kopelj. Večina ljudi—pravi—puste, da se nateče vroča voda, potem pa jo ohladi z mrzlo. Mnogo bolj je, če se to stori narobe, najprej mrzlo vodo, potem pa dodati gorko. Na ta način se zrak v kopalni ne ogreje do neznosnosti in ne napolni z vlago in kopalca ni v taki nevarnosti, da se prehladi, kadar zapusti kopalno.

Vročica para. Kadar se kdo osmoli z vžigalico, je neprijetno, če se popari s kropom, je slabše, če se pa opeče s paro, je lahko še hujše. Para, ki se razgreje za pogon turbine, je tako vroča, da lahko vžge les. To se je dognalo s poskusi. Toda manj kot eno sekundo pozneje, ko pride ista para iz turbine, je že tako hladna, da bi se marsikomu zdela premrzla za kopelj.

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

II.
letnik
1938
+
8.
številk

Kapitalistični evangelij na deželi

Zdelo bi se, da ni vredno, posvečati kaj pažnje listom po malih mestih in po deželi, ko je po naših metropolah toliko velikih dnevnikov vsake barve, ki navidezno ustvarjajo javno mnenje, četudi trdijo, da ga le izražajo. Toda če pride človeku kakšen zakoten kos natisnjenega papirja v roke, izpremeni včasih svoje mišljenje. Na tisoče je takih listov in skoraj bi dejal, da je njih vpliv večji od ponosnih Tribun, Heraldov, Timsev i. t. d., ki se bahajo z milijonskimi cirkulacijami in dajejo čitateljem, zlasti ob nedeljah toliko papirja, da noben normalen človek ne more prečitati vsega. Lastniki teh velikanov si pač domišljajo, da delajo zgodovino Zedinjenih držav, izkušnja pa kaže, da varajo v tem oziru sami sebe. Pri zadnjih narodnih volitvah so, na primer v Chicagu vsi listi razen enega, razmeroma majhnega nasprotovali Rooseveltu, takozvani demokratični nič manj od republičanskih in do zadnje ure so poročali o nedvomni zmagi njegovega republičanskega nasprotnika. Na dan volitev pa so bili blamirani do kosti; čitatelji so pač kupovali Tribuno, Examinerja, Amerikanca i. t. d., glasovali pa vendar niso po njihovem navodilu.

V velikih mestih je mnogo skeptikov. Dnevnike čitajo največ zaradi novic; prav mnogo jih je, ki se niti za politične novice, bodisi domače ali svetovne, ne zanimajo, ampak najprej poiščejo športno stran ali pa "humoristične" ilustracije. Poznal sem trgovca, ki ni mogel povedati razlike med kongresom in senatom, ampak nobena dogodivščina Popeyeva mu ni ušla. Neki učitelj mi ni znal povedati, kje je Jadransko morje, ampak imena vseh nogometnih igralcev od Atlantika do Pacifika so mu bila znana bolje od očenaša.

V malih mestih so listi razmeroma majhni; če prečita člo-

vek vsega, začne iskati, ali ni česa prezrl, ali ni še kaj na tej ali oni strani in marsikdo pregleda še enkrat, kar je že prečital. Nekoliko milijonov ljudi v deželi ne čita ničesar razen svojega lokalnega lista in morda še kakšno farmarsko ali podobno glasilo. In tem ljudem je večinoma tiskana beseda evangelij. Še vedno verjamejo, da mora biti resnično, kar je črno na belem. In kar je v člankih, mora biti čista modrost.

Seveda se najdejo tudi tukaj izjeme, ampak v splošnem vendar velja pravilo. "Provinca" je konservativna, lena, negibčna — kakor koli jo že hočete imenovati. Vsa zgodovina kaže, da so se vse odločilne izpremembe zgodile v velikih mestih, vse revolucije, duševne, politične ali socialne so se porodile v metropolah. To pomeni, da je tukaj več samostojnega mišljenja, več naprednega čuta, več odločnosti; kolikor je tega po deželi, ne pride do veljave in ne prinese rezultatov, ki bi bili vredni vpoštevanja.

Kdor veruje v demokracijo, ga ta dejstva ne morejo veseliti. On noče črede, ki sledi vodnikom in sprejme nove pastirje in jih morda celo navdušeno pozdravi, če so slučajno — brez njihove podpore, tudi brez njihovega zanimanja prišli na površje. Če se kakšnemu predrznemu reakcionarju posreči, da jih strmoglavi, bo čreda njemu sledila. Za dosego najsvetlejših in najbolj vzvišenih ciljev je treba večine, zelo velike večine, ki jih dobro pozna in razume, ki veruje vanje in jih hoče. Le v taki, ne le številni, ampak tudi duševni večini je garancija, da bodo cilji doseženi in ohranjeni, če pridejo v nevarnost. Ni dovolj, da se v delavskem razredu ustanovi neka elita, ki spozna težo jarma in pot do osvoboditve; uresničiti se more odrešenje še le tedaj, kadar ne bo več elite, ampak ji bodo vsi zatirani enaki v spoznanju in odločnosti.

Kar koli vpliva na izkoriščane množice, je torej važno, pa naj prihaja od Hearsta ali Howarda ali od kakšnega zakotnega izdajatelja na tem ali onem Main Streetu. In naprednjaki v metropolah, če jim je res kaj do naprednosti, bodo morali posvetiti več pažnje in brige ne le za rezidenčne oddelke in za slume svojih milijonskih mest, ampak tudi za Gopher Prairie, Zenith in Middletown.

Pred kratkim mi je prišel v roke edini list takega komaj znanega mesta. Vedoč od prej, da je navadno prazen kakor buča, iz katere so naredili masko, sem ga le površno prelistal, potem pa sem vendar pogledal uvodnik, edino, kar bi moglo biti originalno razen par brezpomembnih domačih vesti. Pozneje sem se prepričal, da tudi ta članek ni prišel iz urednikove glave, zakaj našel sem ga enakega ali pa z majhnimi izpremembami v

CG

slogu tudi v drugih listih. To je le toliko zanimivo, ker kaže, da gre za sistem; ampak prav to dejstvo je navsezadnje važno. Ne le v oni večji vasi, ampak po vsej deželi naj bi možgani uživali to medicino.

V vseh teh člankih, oziroma v tem enem, kdove kolikokrat pomnoženem članku ne gre za nič drugega kot da se v čitateljih utrdi vera v kapitalizem in da se ta hrana ljudstvu napravi slastna. Filozof, ki se je lotil tega dela, si je naredil nalogo dokaj enostavno. Kdor ne razume kapitalizma, mu je tu pojasnjen.

“Če se oprostimo vseh pritiskov, ni kapitalizem nič drugega kot sistem izmenjave. V najbolj primitivnih družbah so imeli barantanje in izmenjavanje. Imajo je v komunistični Rusiji in v nacistični Nemčiji. Lahko izmenjate svojo spretnost ali svoje posebne talente za ameriške dolarje ali pa za visoke sedeže v sovjetski zvezi. Lahko prihranite svoje dolarje in povečate svoj vpliv; prav tako lahko porabite svoj um in povečate svojo politično moč. . .”

Zelo preprosto, kajneda?

Človeku bi se taka nevednost razlagatelja kapitalističnega sistema smilila, če ne bi bilo popolnoma neverjetno, da je leta 1939. človek, ki piše o gospodarskih in političnih problemih, resnično tako naiven. Namen tega modrovanja je preveč očiten.

Toda tisti, v katerih službi se kuha in razpečava ta duševna hrana, špekulirajo na tem polju kakor so vajeni špekulirati na borzi. To ne zahteva od čitateljev napenjanja možganov; namenjeno je ljudem, ki se ne ukvarjajo s kritiko, z analizami, s prebavljanjem; videti je nedolžno in doseglo bo namen. . .

Kaj za to, da je definicija kapitalizma v svoji navidezni enostavnosti lopovsko zlagana? V vsem odstavku je resnično edino to, da je bilo zamenjavanje znano v primitivnih družbah. Duševno lenemu čitatelju pač zadostuje to, da sprejme vse, kar sledi, z enakim kimanjem. Kdo naj mu razloži, da se kapitalizem bistveno razlikuje od onih primitivnih družb, od nikakor ne primitivnega fevdalizma in da se celo sedanji kapitalizem, dasi ne v svojem bistvu, že razlikuje od prvotnega?

Seveda bi se sam lahko domislil, da je pogostoma hotel zamenjati svojo spretnost za ameriške dolarje, pa je nihče ni maral kupiti in da se je tako godilo in se še godi milijonom. Gotovo se nekateri “posebni talenti” lahko zamenjajo za dolarje; predsedniki nekaterih bank in velepodjetij, nekoliko finančnih carjev in industrijskih kraljev, za nameček še par hollywoodskih zvezd priča to — ampak koliko izmed 130 milijonov jih je, ki se jim je ta kupčija posrečila ali pa, ki so bilo dovolj previdni, da so prišli v Rockefellerjevi ali Du Pontovi hiši na svet?

Kapitalizem je sistem izmenjave...! Če bi res to bilo zračilno zanj, v čem se torej razlikuje od drugih sistemov? Zakaj ni kapitalistična buržvazija mirovala, dokler ni bil fevdalizem strmoglavljen? Zakaj se upira vsakemu drugemu sistemu?

Zato, ker je — česar v Ameriki celo mnogi delavski voditelji ne spoznajo — sistem gospodovanja, ki je zagotovljeno tistim, ki imajo kapital v svojih rokah. Za delavno ljudstvo pa je to sistem sužnosti, ki ga sicer s svojimi strokovnimi organizacijami in s pomočjo kakšne dobrohotne vlade lahko nekoliko omilijo — pa res le nekoliko, katerega se pa ne morejo iznebiti, dokler z združenimi močmi velike, zavedne večine ne odpravijo vsega sistema.

Za kapitalizem ni značilno izmenjavanje, ampak moč kapitala, ki si je prilastil rudnike in vode, tovarne in plavže, železnice in stroje in vsled tega lahko dovoli množicam, da si v potu svojega obraza zaslužijo boren kruhek, ali pa jih obsodi na stradanje. Svojo spretnost, svoje znanje, svoje "posebne talente" lahko nosiš na trg; ampak vredni so le toliko, kolikor jih ceni kapitalist. Če imaš, recimo, poseben talent za priganjanje, lahko upaš, da bo kupljen; če znaš svoje znanje prilagoditi "potrebam" in vtepati mladini v glavo nauke, prijazne kapitalizmu, je mogoče, da postaneš profesor. Če se pa drzneš predavati po svojem prepričanju, ki slučajno izvira iz znanja, pa ne iz kapitalističnih ukazov, boš prav tako lahko stal v dolgi vrsti pred ljudsko kuhinjo kakor "navadni" delavec, ki je po izgubljeni stavki prišel na črno listo.

Člankar, ki poje otroško slavo kapitalizmu, bi se o tem sam lahko prepričal, če misli, da je res, kar piše. Poglobi naj se malo v socializem — v tisti socializem, ki ni potvora ali ugibanje, temveč znanost — in naj potem objavi članek ali dva na podlagi pridobljenega znanja. Kaj se mu bo tedaj zgodilo, se lahko ugane brez težav.

Ampak tega ne bo storil, ker je hlapec, boječ se za svoj vsakdanji kruh in skuša vdihavati hlapčevskega duha v vse, ki citajo njegove z enim resničnim stavkom začete dolgovezne laži.

Tisti trpini kapitalizma, ki so prebujeni in razumejo, da ne bo sužnosti kraj, dokler ne bo konca kapitalizma, morajo vzeti to v poštev. Le romantični revolucionarji morejo sanjati o dnevu, ko se bo v New Yorku, Chicagu in Detroitu zbralo par sto tisoč proletarcev in bodo "strmoglavili" tiranstvo denarne mošnje. Sto milijonov jih morajo poučiti, prepričati, pridobiti in utrditi, preden zmagajo in zavarujejo sadove zmage. Vsi ti milijoni ne žive v Bostonu, Clevelandu, Los Angelesu in Seattlu, ampak velik del jih je po one horse townih in med divjim pelinom. Oni štejejo prav tako kakor New Yorčani in Chicažani.

Majkova uganka

ETBIN KRISTAN

A VOGALU je bila majhna gostilna in poleg nje je imel Stapinski svojo trgovino. V obeh prostorih so bili poljski delavci kakor doma. Največ jih je bilo samcev in v stanovanjih ni bilo nič prijaznega, gospodarji pa tudi niso radi videli družbe v svojih hišah. Stapinski jih ni podil, kadar ni bilo v trgovini kupcev in navadili so se, da so jo kar sami zavili k sosednim vratom, če so opazili, da so na poti. V gostilni sem se seznanil z Majkom; kdor koli je prišel tja, se je moral seznaniti z njim, ker je smatral vse goste za eno družino.

To je bilo pred leti in včasih sem ga videl vsak dan. Postala sva dobra znanca; ali pa sem ga poznal? Čez nekaj časa sem mislil, da sem ga, pa vendar ni mogoče, zakaj ko se je zgodilo, mi je bilo kakor da me je kdo s cepcem udaril po glavi in niti verjeti nisem mogel, kaj še, da bi bil razumel. Pa vendar se zdi, da se je moralo zgoditi, kakor da je bilo usojeno.

Ko sva se bila že nekolikokrat sešla, sem začel odpirati vsa predala, pa nisem našel nobenega, kamor bi ga bil mogel vtakniti. Še povedati bi ne bil mogel, kaj me je na njem zanimalo; nemara so bile njegove oči, ki so bile vedno velike kakor da iščejo in vprašujejo. Pa pravzaprav sem opazil to le mimogrede, gotovo ni sam pogled naredil posebnega vtisa name, na druge pa menda še manj. Saj med njegovimi tovariši ni bilo velikih opazovalcev in za notranje življenje svojega bližnjega se niso zanimali. Dovolj jim je bilo, da je bil dober družabnik, dasi je bil včasih siten, kadar se ga je malo preveč nasrkal, zlasti če mu gostilničar ni hotel več postreči. V tovarni so ga radi imeli, ker je bil dober delavec, močan, priden in izurjen; le tisto leto, ko se je začelo neko gibanje in so delavci ustanovili neko društvo, so ga začeli po strani gledati, češ da je eden glavnih puntarjev in potem, ko je prišlo do stavke, je dolgo ostal brez dela. Nekateri so mislili, da tega ni mogel preboleti, toda v tem se na vsak način motijo.

Prepričan sem, da me prve čase ni nič kaj rad imel. Imel je razlog za to. Gostilničar Frank, kljub vsej zunanji osornosti zelo dobra

duša, mu je včasih dal kaj na kredo, vedoč, da mu lahko bolj zaupa kot mnogim drugim, včasih bolj "imenitnim" gostom. Toda to je veljalo le, kadar je bil popolnoma trezen; kdor je imel dovolj, tudi za najboljši denar ne bi bil mogel dobiti nobene kapljice. Enkrat, ko Franka ni bilo v gostilni, je bil Majk široke volje in je naročil nataraku, naj prinese vsej družbi piva na njegov račun. Žan je bil že pripravljen, da natoči, mene je pa nekaj pičilo, dasi me v resnici vsa stvar nič ni brigala, pa sem dejal nataraku: "Na tvojem mestu ne bi postregel; če bi Frank bil tukaj, mu ne bi nič dal." — Majk se je ujezil, žan se je pa popraskal za ušesi in, misleč, da imam prav, odšel na drugo stran, pa se nadalje delal gluhega. Prizor je bil precej mučen. Pozneje sem poklical Majka in mu dejal: "Ne bodite neumni, saj veste, da bi vam bilo na plačilni dan žal. Če bi bili v družbi sami prijatelji, bi bilo drugače, dasi bi prav oni najmanj zahtevali, da zapravljate zanje denar, ki ga nimate."

Majk je nagnil glavo daleč nazaj, me premeril in odgovoril, "Gospod Bratkovič, ali ni moja stvar, če vidim rad vesele ljudi?"

"Pijane ljudi, ste hoteli reči, zakaj razen dveh ali treh vaših tovarišev bodo vsi pili vaše pivo, dokler ne bodo začeli razsajati in robanitati, pozneje se vam bodo pa smejali. Potrebni niso pijače, ampak dobro bi se jim zdelo, da vas pomolzejo."

Iz njegovih oči so švigali bliski, toda motili me niso, ker sem že vedel, da se od njega ni bati nobene sile. Z besedami se je sicer delal zelo hudega, pest jih pa ni podprla. In ko je neki tovariš, ki je imel avto, odhajal, sem ga, dasi se je nekoliko upiral, brez posebnih težav odpravil z njim.

Nekako teden dni ga nato nisem videl. Frank mi je pravil, da ga je vprašal, ali imam jaz kaj pravice v gostilni in ker ni vedel, kam meri s tem vprašanjem in mu je dejal, naj bolj natanko razloži, ga je Majk omeril z dolgim pogledom, ki se je—crescendo—vrtal v njegove oči, potem pa, ko se je zdelo, da ga mora prebosti, se na kratko obrnil in počasi odšel.

Čez nekaj časa me je videl v kuhinji, kjer

je vladala Frankova sestra in sem si jaz pridobil pravice kuhinjskega mačka. Prišel je in njegove oči so bile še večje kot po navadi in vse okoli njih je odseval veder smehlaj.

"Smem nekaj reči?" je vprašal, ne ponižno ali boječe, ampak spoštljivo in obenem nekam dostojanstveno.

"Zakaj pa ne? Saj ne grizem in na Olimpu tudi ne prebivam," sem odgovoril.

"Prav ste storili zadnjič, gospod Bratko-vič," je dejal in če se primeri še kaj podobnega, se nič ne ozirajte na moje besede, kadar sem — jezen. Takrat nisem . . . kako bi dejal . . . nisem odgovoren za svoja dejanja. Ne vidim jasno. Zdi se mi, da moram razveseljevati vse ljudi, pa se le vedem neumno kakor navaden pijanec. Saj nisem nič drugega . . ."

"Kako, da bi ne bili nič drugega? Večkrat vas vidim treznega kot pijanega—"

Segel mi je v besedo: "Vi me ne zaničujete? Res ne?"

Začudil sem se potencirani resnobi, s katero je izgovoril te besede.

"Zakaj bi vas zaničeval? Ne spominjam se, da bi bil storil kaj, po čemer bi mogli soditi tako. Sploh ne zaničujem ljudi."

"Lahko bi me zaničevali. Včasih se sam zaničujem. Kaj bi človek sam s seboj, če nič ni vreden?"

V meni je zbudil silno željo, da bi zvedel, kaj se godi v njegovi duši, pa nikakor nisem vedel, kako bi se mu približal, ne da bi ga užalil. Zdelo se mi je, da odevajo njegove grenke besede nerazodete rahle čute, ki se jih je nevarno dotakniti . . .

"Nikar ne govorite tako," sem dejal; "vsak človek je nekaj vreden in najhujše je, če pozabi na to. Tedaj res lahko izgubi samega sebe. Vam pač ni treba tega."

Pogledal me je s tistim čudnim pogledom, ki se je zavrtil v oči kakor da bi jih hotel držati za vedno, potem se je pa naenkrat nasmejal.

"Kaj pa sem?" je dejal malomarno; "navaden 'Polak,' dober za kožarno in za drugega nič."

Postal sem malo nejevoljen.

"Jaz ne bi znal opravljati vašega dela, torej morate biti nekaj vreden," sem odgovoril. "In kar se tiče Poljaka, smo vsi prise-ljenci."

"Mogoče. Pa vsi ne govore tako," je odvri-

nil in glas mu je šel za pogledom v daljavo, kdo ve, kam. Pokimal je, se obrnil in odko-rakal. Gledal sem za njim. Kdo ima take kret-nje? Kdo stopa tako? — Spomnil sem se: lju-di, ki so bili dlje časa pri vojaki, se je to pri-jelo. Pa sem zvedel, da je bil v času svetovne vojne v nekem kanadskem oddelku v Franciji. Kako je prišel v Kanado?

Ko sem ga pozneje vprašal, je zamahnil z roko: "To je bilo davno in je vse minilo. Go-vorimo o čem drugem."

Ali se mu je zgodilo tam kaj neprijetnega, da bi rad pozabil? Ali ga je svojeglavost, kate-re ni nikdar skušal zatajevati, spravila v kak-šno sitnost? . . .

Nekoliko odgovora na ta vprašanja sem dobil kmalu, ko je prišel v gostilno z nekim pismom in ga obračal v rokah kakor uganko, za katero ni rešitve. Za njim je prišel Stapinski in naročil čašo piva.

"Kaj pa vrtiš tam? Ali si dobil pismo od neznane ljubice, pa ne moreš med vsemi svojimi nekdanjimi dekletki najti prave?" ga je po-dražil.

Majk mu je molče izročil pismo. Stapinski je prečital in ga debelo pogledal: "To vendar razumeš, saj je jasno." V nasprotju z večino svojih tovarišev je Majk res znal dobro an-gleško. Vendar je pa skomizgnil: "Ne vem, kaj hočejo od mene."

"Ne veš?" se je začudil Stapinski. "Čitati vendar znaš."

"To nima ne repa ne glave. Vojna je davno minila. Sploh ne vem več, ali je bilo res, ali ne."

"Pojdi se solit!" je vzkliknil Stapinski. "Podpiši, kar je pismu priloženo, pa jim vrni in na to dobiš poveljno nagrado, določeno vsem, ki so se častno udeležili vojne v kanadskih četah. Nobene velike učenosti ni treba, da razumeš to."

"Ne gre mi v glavo," je dejal skomizgo-vaje; "kdaj sem prosil za tako nagrado? Kako so me našli?"

"Ne ukvarjaj se s takimi neslanimi vprašanja! Nagrada je tvoja in menda nisi tako ne-umen, da bi se je branil. Če so jo zaslužili vsi drugi, si jo moral tudi ti zaslužiti pošteno. Vla-de ne mečejo denarja za nič za ljudmi."

Izraz začudenja je izginil z Majkovega obraza in nekakšna otroška veselost se mu je zasvetila v očeh. "Pa naj bo, če misliš, da je

tako," je dejal. "In ti misliš, da je prav tako?"

"Podpiši, durak, pa ne govori tako neumno. Toliko denarja obenem že menda nisi imel, kar pomniš," ga je Stapinski zavrnil, že nekam jezen.

"Imaš prav. Moj spomin ne sega daleč." Potegnil je roko preko čela in potem dvakrat zamahnil z dlanjo kakor da je hotel prepoditi nekaj, kar mu je stopalo pred oči. "Torej mora biti pravilno. Ha—človek nikdar ne ve . . ."

Čez nekoliko tednov je prišel denar in Majk se je vedel kakor otrok. Najprej je vprašal Stapinskega za račun in mu plačal dolg, potem je storil to tudi v gostilni. Petak je vtaknil v žep, vse drugo pa je dal Stapinskemu, da shrani zanj. "Ampak ne daj mi niti centa, če bom pijan, niti ne, če ti grozim, da te ubijem. Saj še nisem nikogar, četudi sem že dostikrat žugal in bi bil včasih kdo zaslužil."

Tone, Slovenec, ki je rad koga podražil, je posegel vmes: "Kaj ti veš, koliko si jih ubil! Zapisaval jih nisi."

"Kašna neumna šala je to?" se je začudil Majk.

"Šala? Neumna? — Saj si bil vojak, bil si na drugi strani in zdaj si celo dobil nagrado."

Majku se je lice tako izpremenilo, da ga je bilo komaj spoznati.

"Ali je to res? Nagrade so dali za — za—"

Frank je slišal zadnje stavke, pa je zaklical:

"Pustite take neumnosti!"

"Če je nagrada za—za tiste grobove," je skoraj jecljal Majk, "če je to plačilo za—umore—"

Frankov glas je postal poveljniški. "Lahko bi že poznal Toneta in njegovo draženje. Kakor otrok se vedeš, pa se čудиš, da se šalijo s teboj kakor z otrokom. Služil si, bil si prostovoljec, zapustil si svojo četo častno, tukaj je nagrada in—amen. In zdaj nobene besede več o tem." S tem se je obrnil v znamenje, da je zanj zadeva končana. Majku se je menda zdelo, da mora biti tako. Le na tihem je še dodal: "Če bi res bilo drugače, bi jim vrnil denar, ali pa bi ga vrgel v vodo." Govoril ni več in čez nekaj časa je odšel.

V tistih časih je bil dolgo trezen.

Moja žena ga je enkrat vprašala: "Kako je to, da nimate nobenega dekleta, Majk? Saj niste videti, kakor da vas nobena ne bi marala

Ali vam ni nikdar prišlo kaj takega na misel?"

Videti je bilo, da se je silno začudil.

"Marala—mene?" je dejal. "Ha—enkrat, dvakrat bi ostala v moji družbi, pa me ne bi hotela videti nikdar več. In morda—morda bi me to celo bolelo."

"Mislite—zaradi pijače?"

Počasi je odgovoril, bolj kakor da se razgovarja sam s seboj: "Zaradi pijače . . . no, morda to ne bi bilo tako hudo. Človek se v takih rečeh včasih lahko premaga, če je vredno. Zaradi—" Nervozno je stresel glavo. "Kaj bi deklet z menoj? S takim človekom."

Hotela mu je dopovedati, da navsezadnje ni tako malovreden kakor se sam sebi prikazuje in da je njegove samotarstvo skoraj nenaravno. On je pa le majal z glavo. Kljub temu je bil v njegovih očeh zopet tisti pogled, ki blo-di po neznanih daljnih krajih, kjer je morda kaj, o čemer ne ve nihče nič razen njega samega, razen njega—in morda še koga drugega.

Nekega dne je prišel v gostilno, obdan z neko nenavadno slovesnostjo. Frankova sestra je prva opazila izpremembo.

"Kaj pa se je zgodilo, Majk?" je vprašala.

"Zgodilo? — Nič se ni zgodilo, ne z menoj. Zakaj naj bi se bilo kaj zgodilo?"

"Kar pa torej pomeni vsa ta slovesnost?" je vprašala zopet Nelly.

Nasmejal se je glasno. "Slovesnost! Jaz ne nosim nobenih slovesnosti s seboj. Navaden nevednež sem, le včasih me Stapinski porusi in mi pove, da sem durak. Ne, nobene slovesnosti. Ampak—"

Neka komaj opazljiva otožnost je prišla v njegov glas. "Ampak sklenil sem nekaj."

"Kaj pa? Kaj važnega?"

"Važno, kolikor more biti v mojem življenju kaj važnega. Sklenil sem, da pojdem od-tod."

"Da pojedete? . . . Kam pa?"

"Žal mi je. Žal mi bo, da zapuščam vas, namreč, kar imam tukaj prijateljev, tistih malo prijateljev . . . V New Jersey pojdem. Dolgo sem premišljal. Težko je, izpremeniti razmere. Ampak najbolje bo."

"Ali imate tam kaj znancev?"

"Dva brata imam. Par dolarjev mi je še ostalo. Morda dobim delo . . ."

"Če imate brata, vam bosta morda lahko kaj pomagala."

"O—razmere bosta poznala in menda mi

bosta znala svetovati. Druge pomoči nočem . . . Bolje bo tako. Pa vendar mi bo žal."

"Pa kdaj ste se namenili?"

"Čez dva tedna, čez tri. Počasi se človek odloči."

Lahko je bilo spoznati, da mu odločitev ni bila lahka. Kadar ni delal, je prihajal včasih v gostilno, včasih v trgovino, pa ni nikjer ostal več kot pet do deset minut in se kmalu zopet vračal kakor da mu nekaj ne da nikjer miru. Tedni so se vlekli in že smo mislili, da je pozabil na svoj namen, da je izpremenil načrte ali pa da sploh ni bil resno mislil na odhod. Nekega dne pa je prišel v gostilno v novi obleki in se je zdel pomlajen. Bil sem tam in pozdravil me je zaupno in obenem spoštljivo.

"Ne zamerite," je dejal, "rad bi vam povedal, da bom vas najbolj pogrešal. Ampak biti mora tako."

"Torej res odhajate? Po pravici povedano — tudi jaz vas bom pogrešal," sem mu odgovoril.

"Ali je to res?" — V očeh se mu je zakresilo. "Ali ne boste mislili name le kot na neumnega pijanca?"

"Zakaj?" sem odvrnil. "Povedal sem vam že davno. Poznam vse vaše napake, pa vse niso tako hude, da bi vas moral kdo sovražiti."

"Tudi ne zaničevati? — Sovrašтво ni najhujše . . . Veste, jaz sem storil več neumnosti kot vam je znano. Vem, pa si ne morem pomagati."

Zazdelo se mi je kakor da pleše cirkuški klovn pred menoj, ki zabava gledalce s tem, da smeši samega sebe. Povedati ne bi bil mogel, odkod mi je prišla ta misel, za katero ni bilo pravega razloga. Da jo preženem, sem ga vprašal: "Kakšne so pa kaj bile tiste neumnosti?" Široko se mu je raztegnil obraz.

"Ali so vam kdaj povedali, kako sem odpeljal šerifa v Hutchinson?"

"Šerifa? — Ne, nihče mi ni pravil tega. Ali je to šala?"

Prej ni bilo nobene važnosti v mojem vprašanju, naenkrat pa me je začela stvar zanimati.

"Sedaj je šala, takrat pa — vruga, bila je in ni bila. Ali hočete slišati? . . . Telefoniral sem šerifu in ga vprašal, če je že dobil kakšno obvestilo o umoru v Hutchinsonu. Zanikal je in se začudil. Seveda. Bil je ves nervozen in je hotel vedeti vse podrobnosti. Povedal sem mu,

da zve vse v vasi in če hoče, da ga spremim tja. Kajpada je hotel. To sem hotel tudi jaz. Med potjo me je neprenehoma izpraševal, jaz pa mu nisem znal povedati nič drugega kot da je bil nekdo umorjen in da je morilec menda še tam. Gonil je tako, da je prekršil vse postave in če bi jaz vozil tako in bi šlo za rešitev kakšnega življenja, bi me zaprli. E—on je bil šerif. Hitro sva prišla v Hutchinson. Vprašal je, kje je mrlič. — Pozneje sem se spomnil, da bi bil lahko ravnal vse drugače. Jaz sem le slišal o umoru, vse bo treba poizvedeti tukaj. Vas ni velika in kmalu lahko dožene vse, česar jaz ne vem. Toda, zlodej vedi, kaj me je takrat prijelo, pa sem ves začuden vprašal, kakšnega mrliča da išče. — No, če je bil izvršen umor, mora biti nekje mrlič. Kje je? — O, vi govorite o umoru. Kdo pa je umorjen? Kdo je moril? — Tisti hip bi se ga bili tudi vi ustrašili. Ne vem, kaj je bilo z menoj, da se nisem mogel plašiti. Bilo mi je le na smeh. Ko se nisem mogel več premagati, sem dejal: 'Kaj nisi uganil, šerif, prijatelj, da sem le jaz hotel priti v Hutchinson in ti si bil tako prijazen, pa si me pripeljal? Ti imaš patrolni avto in to je bilo edino sredstvo, s katerim sem mogel priti sem. Da se pa spraviš na pot, sem ti moral natveziti nekaj, kar te je zanimalo. Zdaj sva tukaj in vse je v redu, le da se ti moram še zahvaliti.'

"Avto se je ustavil s tako naglico, da se je skoraj prekucnil. In šerif je zarohnel: 'Tako! Vse je v redu, kaj? O da, vse bo v redu, ko te bom imel pod ključem in jutri, ko ti zapoje sodnik litanije. Kaj pa misliš, hudičev sin?' — Če je šlo za kletve, me je šerif prekosil, tako da me je moralo biti sram. Jazen kakor vrag, kadar mu je ušla grešna duša, je nadaljeval: 'Ali misliš, da je to taksi? Da se bo vsakdo vozil z našim avtom, kadar se mu ljubi? Ali misliš, da je naša služba komedija?' — Zmanjkalo mu je sape, le zato ni mogel dalje. Meni je to prišlo prav, pa sem povedal svojo. 'Taksi gor, taksi dol, ti imaš edini avto, ki me je mogel pripeljati in na mojem mestu bi bil storil prav to, kar sem storil jaz. Saj nisem dejal, da ne plačam za gazolin in še lepo se ti zahvalim, kar pravijo, da ni moja navada.' . . . Ni se dal izlepa potolažiti. Obljuboval mi je, da mi sodnik zagode dve leti, tri, pet let in če ga ne bi bil ustavil, bi bil gotovo prišel do sto. Bilo je proketo resno, jaz se pa nisem zavedal tega. Od minute do minute mi je bilo bolj smešno. Dolgo

sva se prerekala, on ves čas grmeč kot da gre za svetovno vprašanje, jaz pa polagoma prihajajoč do misli, da sem res storil preveliko neumnost. Ampak še o pravem času mi je škrat prišepnil imeniten svet. 'Čuj, prijatelj šerif,' sem dejal, 'mene sodnik res lahko zašije. Toda na obravnavi bo treba povedati vse in — preudari, šerif — komu se bodo ljudje bolj smejali, meni ali tebi? Zakaj povedati bo treba, da si se dal nič kaj modro speljati na led. In kdo, misliš, bo prihodnji šerif? — Ni se dal takoj prepričati, vsaj rogovilil je še nekaj časa kakor da gre le za zakon in postavo in za moj smrtni greh, ampak moje uho je opazilo, da so mu misli zahajale na drugo pot in naposled je sprejel tri dolarje za gazolin in mojo obljubo, da ne povem dogodka nikomur, dokler bo on šerif. Zdaj ima drugo, boljšo službo in tako se nisem pregrešil, ko sem vam povedal komedijo.'

Da, tak je bil Majk in še bolj žal se mi je storilo, da odide. Ampak zanj bo pač bolje . . .

Pa ni odšel. Ko je bilo že vse pripravljeno, je izbruhnila stavka in zdelo se mu je, da bi bil begunec, če bi zdaj odšel. Boj se je zavlačil, delavci niso bili dovolj pripravljeni, tovarnar je imel oblasti na svoji strani, stavkokazi so dobivali stokrat več zaščite kot bi se bilo dalo opravičiti po zakonih in večja moč je zmagala. Mnogo delavcev je ostalo brez dela in Majk je bil med njimi. O odhodu pa ni več govoril. Tudi ni bilo videti, da bi bil potr. Šalil se je po stari navadi in če je kdo omenil izgubljeno stavko, je kimal in dejal: "Deset izgubljenih bitk ne pomeni izgubljene vojne. S porazi se čete uče."

V okolici so bile vojaške vaje. Nekega večera je prišlo nekoliko miličnikov v gostilno. Majk je, veselega obraza, vstal od svoje mize in pristopil k njim. Z najprijaznejšim glasom jih je pozdravil: Halo, stavkokazi! Vsi gostje so se zbal — kaj se zgodi? — Nič se ni zgodilo. Najprej so se namrdnili, potem je eden zamrmral, da naj vsak skrbi zase, a ko jih je dalje gledal s svojim smehljam, so se drug za drugim sami začeli smejati in ga povabili, naj prisede.

"Zakaj ne, če znate prenesti resnico?" je dejal in tako dobro se jim je zdelo, da so mu napravili prostor pri mizi v znamenje, da je dobro došel. Kar jim je pravil, bi jih bilo razkačilo do blaznosti, če bi bil kdo drugi tako govoril. Njega so mirno poslušali in nihče ne bi bil mogel reči, da so ga imeli za "pepčka."

Čez nekoliko mesecev so ga poklicali v tovarno. Stavkokazi, ki so bili dobri, da pomagajo prisiliti delavce na kolena, niso bili nič vredni, ko je bilo treba resnega dela; njih petero ni opravilo toliko kot Majk sam. Vrnil se je in delal kot da nikdar ni bilo nobenega nesporazuma in le nekoliko tovarišev je vedelo, da se njegove misli ukvarjajo z boljšo organizacijo in s potrpežljivostjo, dokler ne pride pravi čas.

Vse je bilo videti pravilno. Le tisti sanjavi pogled, tisto poželenje oči po daljavah je bilo še bolj izrazito.

Enkrat me je nagovoril: "Gospod Bratkovič, kaj mislite vi . . ."

Čakal sem, da dokonča svoje vprašanje, pa ni prišlo nič več. Zato sem povzel: "Kaj da mislim — o čem, Majk?"

Zmajal je z glavo.

"O čem? — Hm, to je. Sam bi rad vedel, o čem. No, ne ozirajte se na moje traparije."

"Nemara niso traparije. Potrudite se malo. Kaj vam gre po glavi? Kaj vas vznemirja? Nekaj vam tlači srce, pa vam bo morda odleglo, če izlijete vse."

"O, jaz godem tjavendan. Kaj bi iskali v glavi, kakršna je moja? Ne, ne ozirajte se na moje besede. Govoriva kaj drugega. Kako je na Kitajskem?"

Če se spominjam na to, me včasih nekaj zbode. Morda bi bil moral biti takrat bolj radoveden. Razumeti bi bil moral, da je v tej duši neka tajnost, za katero bi bilo bolje, da bi se razodela. Morda je bilo kakšno hrepenenje, ki bi lahko našlo svoj cilj — s pomočjo dobrega sveta. Morda je bil kakšen spomin, ki bi se lahko ublažil z razumevanjem. Morda . . . Vsekakor, če bi bil takrat bolj vsiljiv . . . Saj je vsiljivost v takih slučajih lahko rahla, prijazna . . .

Opravki so me odvedli iz mesta; le včasih sem se vrnil za dan, dva in če sem ob takih prilikah videl Majka, je bil prijazen, spoštljiv, le bolj tih kot se mi je videl v prejšnjih časih. Enkrat ali dvakrat je omenil New Jersey, ni pa več mislil, da bi šel tja. Enkrat me je presenetil z vprašanjem: "Ali mislite vi, da je v vsakem življenju kaj smisla?" Čutil sem potrebo, da mu zatrdim. Gledal je nekaj časa predse in potem dejal: "Morda je v začetku. Če je tako, se menda v nekaterem življenju smisel sčasoma izgubi." Vprašal sem ga, kdaj je zašel med filozofe, pa je odgovoril: "To ni filozofija. To

so le misli. Le tako . . ." In naročil je drugo pivo, pa začel govoriti o drugih rečeh.

Potem me dolgo ni bilo v mesto. Tisti dan, ko sem se po dolgih mesecih vrnil in sva bila zvečer z ženo sama, se je nenadoma nekako čudno zasmejala, meni pa je bilo kot da je ta smeh poln grenkobe in bolesti in čudno prese-nečen, sem vprašal, kaj da je.

"Saj res ni smešno. Saj je strašno, pa ven-dar gre človeku na smeh. Saj veš, Majk . . ."

"Kaj je z Majkom?" sem vprašal in brez vsakega jasnega razloga mi je postalo strašno težko okrog srca.

"Ali ne veš, da je skočil pod vlak?"

Zadelo me je kakor s kladivom po glavi. "Kako? Kdaj? Zakaj?"

"Popoldne," je povedala, "je prišel k Sta-pinskemu v trgovino in dejal s svojim navad-nim glasom, da napravi danes konec. Seveda so vsi smatrali to za šalo. Majk! — Nobene žalo-sti, nobene potrnosti ni bilo opaziti na njem. Začel je slačiti suknjo. In Stapinski se je po-

šalil z najresnejšim glasom, kar ga premore: 'No, če se hočeš obesiti, ni treba tega storiti tu-kaj. Kakšna reklama bi bila to za trgovino?' — 'Prav imaš,' je odgovoril Majk. 'Jaz nikdar ne mislim na take reči.' Oblekel je suknjo in odšel mirno, tovariši, ki so ostali v trgovini, so se pa smejali temu novemu Majkovemu dovtipu. Eno uro pozneje je skočil pod vlak, ko je bila lokomotiva že tako blizu, da je še kakšnih sto korakov ni bilo mogoče ustaviti. — Kako je mo-gel storiti kaj takega? . . ."

Na pogreb sta prišla oba brata. Ta samo-mor ju je strašno pobil. Mislila sta, da so ga gmotne razmere prignale do tega in nista mo-gla razumeti, zakaj jima ni pisal. Saj imata vsega dovolj in bi bila storila zanj vse. Bil je najboljši izmed vseh fantov v družini.

V meni je pa le glodalo vprašanje: Zakaj se nisi potrudil, da bi bil odprl okno njegove duše?

Res, morda ne bi bilo to ničesar izpreme-nilo. Toda vprašanje noče utihniti . . .

O, da -- Versailles

SE, KAR počenjajo nacisti v Nemčiji, se opravičuje z versaillesko mirovno pogodbo. Nemčija je bila ponižana, orošana, odvzeti so ji bili pogoji za življenje in nazivem noče nič drugega kot popraviti krivice, pod katerih strašnim bremenom vzdihuje uboga reva. Na te gosli je zabrenkal tudi Herr Chamberlain, ki se je že toliko naučil od svojega nemškega tovariša, da zatira nasprotna mišljenja v časopisju in na radiu.

Versaillska pogodba je bila diktat zmagovalcev in vsi ljudje, ki so se kdaj bojevali za pravičnost, jo smejo kritizirati in obsojati. Tretji rajh in njegovi gospodarji pa nimajo niti sence te pravice, vsaka beseda, ki jo zinejo o tej pogodbi, je licemerska in vse "strašne krivice," ki so se zgodile Nemčiji, so le pretveza, s katero skušajo opravičiti neprimerno večje, strašnejše, nečloveške krivice njihovega lastnega režima. Hitler sam more biti trdosrčnosti zaveznikov, v prvi vrsti Clemenceauja le hvaležen, zakaj razmere, ki so v Nemčiji nastale vsej deloma vsled omenjeno pogodbe, de-

loma pa vsled splošnega gospodarskega polo-žaja, so mu največ pomagale na površje, ker so mase začeli verjeti, da je Versailles kriv vse njihove bede. Zapadne sile so bile kratkovidne, ko so odrekale Nemčiji in Avstriji skoraj vsako olajšanje, dokler je v teh deželah živelo kaj demokracije in vsak resnični državnik bi bil razumel, da mora biti taka politika voda na mlin nacionalističnih ekstremistov, toda ka-dar govore fašisti o krutosti pogodbe, je to le hinavščina rokovnjačev brez vsake moralne vsebine.

Preveč ljudi kima, kadar se omenja ver-saillska pogodba in vsaj na pol opravičuje na-ciste in njihovo početje. Čudno je, kako hitro svet pozabi—ne na malenkosti, ki niso vredne spomina, ampak na prvoredne zgodovinske dogodke, ki so sami po sebi globoko zasekali v svetovne razmere in povrh tega porodili po-sledice, ki segajo daleč v razvoj in potek poznejše zgodovine.

Preden se je v Versaillesu pisala volja zaveznikov, je—takrat še cesarska Nemčija sedela za neko mizo in podpisovala "mirovno"

pogodbo. Razlika je bila ta, da so njeni diplomati zastopali v Brestu Litovskem zmagovito, v Versaillesu pa poraženo Nemčijo. In v malem ruskem mestu so pokazali vsemu svetu, kakšen "mir" ima pričakovati, če zmagajo Hohenzollerni in Habsburžani tudi na zapadu in na jugu.

Položaj Rusije je bil skrajno kritičen. Zločinsko gospodarstvo carskega režima je paraliziralo vse vojaške uspehe armade in nadaljevanje vojne brez zadostne opreme, brez municije in brez živeža bi bilo podobno masnemu samomoru. Mir je bil tudi pogoj za utrditev revolucije in za reorganizacijo domačih razmer. Kljub temu so ruski zastopniki omahovali, ko so slišali nemške pogoje. Boljševiki so bili pozivali vse v vojno zapletene države na mir "brez aneksij in brez odškodnin." Kar pa so Nemci spomladi leta 1918 zahtevali, je tepalo ta načela z največjo brezobzirnostjo.

Bilo je v Rusiji takrat nekoliko optimistov. Tudi po drugih deželah razglašajo razni pacifisti tak nauk: Kjer ni odpora, se staja nasilstvo. Praksa je to teorijo popolnoma razveljavila. Rusi so se nehali bojevati, kljub temu, da niso izprva podpisali pogodbe, temveč so sklenili le začasno premirje. Nemci se na to niso ozirali, temveč so prekinili premirje in njih armada je prodirala v Rusijo kakor da je še vedno vojna, zavzemala mesta, plenila in odvajala brezobrambne čete v jetništvo. Ko je prišel—23. februarja—nemški odgovor na ruske predloge, so bili pogoji, katerih Rusi izprva niso hoteli podpisati, še poostreni.

V tistih krogih, ki so poznali te pogoje, se je porodil silen odpor. Nekaj časa je bilo videti, da pograbi Rusija zopet za orožje in se upre. Neki ameriški polkovnik, ki je bil takrat v Moskvi, je piscu teh vrstic pripovedoval, da je bil Lenin pripravljen zavrnuti nemške pogoje, če obljubi Amerika Rusiji pomoč. Polkovnik R. je brzojavil v Washington in Lenin je zavlačil odločilno sejo centralnega odbora, ki naj bi bil ratificiral mir. Trocki mu je dejal, da bi se Rusi, če bi bilo treba, lahko umaknili bodisi do Urala, pa bi lahko zlomili nemško moč, če bi se mogli zanašati na podporo Zedinjenih držav. Toda iz Washingtona ni bilo odgovora in Lenin je prišel do prepričanja, da se mora sprejeti mir, kakršen koli je. Njegov vpliv v centralnem odboru je bil skoraj neome-

jen, toda s tem predlogom je imel težave; na posled, ko je izjavil, da mora resignirati, če bo predlog odklonjen, je bil sprejet; sedem glasov je bilo za, štirje proti predlogu, toda ta večina je bila le mogoče, ker so se štirje člani vzdržali glasovanja.

Rusija je po tej pogodbi izgubila štiri in trideset odstotkov svojega prebivalstva, dva in trideset odstotkov svoje poljedelske in pet in osemdeset odstotkov svoje pesne zemlje, štiri in petdeset odstotkov svojih industrijskih podjetij in devet in osemdeset odstotkov svojih premogovnikov. Pet in petdeset milijonov prebivalcev je bilo z eno potezo odrezanih od Rusije.

Nemčija je bila prepričana, da ta pogodba uniči Rusijo. Vse čvekarije o tedanjem sporazumu boljševikov z Nemčijo so izmišljotine, včasih iz vsakdanje neumnosti, najčesče pa iz hudobnega namena. Viljemova ideja je bila, da se Rusija razdeli v štiri neodvisne države—vse pa pač odvisne od Nemčije—in da se Rusija s tem sploh uniči.

Meseca marca je Radek dejal šefu nemškega generalnega štaba Hoffmannu: "Sedaj je vaš dan; toda na koncu bodo zavezniki diktirali brest-litovsko pogodbo—vam."

Da, Versailles . . .

Kakšen bi bil mir, če bi bile namesto zveznikov zmagale centralne sile? Brest-Litovsk daje odgovor na to vprašanje. Zaradi tega nimajo nacisti absolutno nobene pravice, da stokajo in kolnejo in robantajo zaradi versaillske pogodbe. Če bi bili Nemčiji vzeli toliko kolikor je ona vzela Rusiji, pa se še ne bi smeli pritoževati.

Revolucionarji v Nemčiji so bili vredni vsake obzirnosti in vsake podpore, zakaj oni niso bili odgovorni za Brest-Litovsk kakor niso bili odgovorni za vojno. Neodpusten je greh angleških in njim sledečih francoskih državnikov, da niso razumeli razlike med cesarsko ali fašistično Nemčijo na eni, in demokratično na drugi strani. Toda to je račun, ki ga imajo ž njimi vsi svobodo ljubeči ljudje vseh narodov; Hitler in njegovi pajdaši, nasledniki Ludendorffov in Hoffmannov, pa imajo držati jezik za zobmi, kadar se omenja versaillska ali katera koli pogodba.

Pa—kakor se je skrhal brest-litovski mir, tako se skrha tudi monakovski.

Industrija krvavega zlata

(Po poročilih M. M. Stevanovića priredil Iv. Vuk.)

VAJSET LET je preteklo, kar je najbolj krvava tragedija razburkala svet, posebno pa Evropo in hotela uničiti vso kulturo in civilizacijo, iz človeka ustvarila zver in v grobove položila milijone človeških življenj.

Francoska bojišča na Somi, na Eni in okrog Verduna, ki so bila pred dvajsetimi leti pravi pekel, so danes zopet oblečena v lepoto življenja. Po njih se zdaj zopet vrste vinogradi v nedogled, po hribih in dolinah pozdravljajo gledalca lepo obdelana polja in mlado drevje razteza na soncu svoje veje. Smeh, pesem in vedrina odmeva po vaseh, kakor da se več ne spominjajo preteklosti, tiste pred borimi dvajsetimi leti, ko so neprestano granate in bombe rušile to pokrajino, uničevale gozdove in polja, vasi in mesta in je legalo nešteto življenj v znane in neznanne grobove. Vse je zdaj v življenju. Samo nekaj spominja na tista strašna štiri leta. To so spomeniki, ki stoje v slavo poginilih bojevnikov—kot čuvarji posmrtnih ostankov generacije, ki je dala svoja življenja in kri za domovino.

Ta takorekoč pozabljeni strahoviti pokolj človeštva ustvarja zdaj celo novo industrijo. Neverjetno je to, ali resnično. Danes, po dvajsetih letih pridobivajo ljudje teh bojišč milijone. Zbira se stari vojni material, išče se krvavo zlato. Ljudje hodijo po bojnih poljanah, preizkušajo teren in kopljejo dragoceno kovino. V pokrajini Some, kjer so se odigravali najkrvavejši prizori med angleško in nemško vojsko, kjer je padlo na stotisoče življenj, je bilo leta 1937 izkopanega dva milijona kilograma vojnega materiala—krvavega zlata.

V okolici Albera, med Somo in Ankro, ki je bila najstrašnejše bojišče, vidi potnik zdaj neumorne iskalce vojnega materiala. Na prvi pogled se mu zazdi, da vidi ljudi, ki študirajo zemljo ali kaj podobnega. V resnici pa s svojimi instrumenti preizkušajo teren, če ni morda v njem vojni material. Po njihovem mnenju je delo dobičkanosno, je pridobivanje zlata.

—Da, govore, če jih vprašaš, uradno se je vojni material iskal po končani vojni in se je iskanje zaključilo že pred dvajsetimi leti. Raz-

ni oddelki francoske armade so namreč tedaj preiskali bojišča in pobrali izgubljeni vojni material.

—Potemtakem ga zdaj več ne more biti?

—Nasprotno! Armada je iskala samo neporabljeno municijo, ki je ogrožala ljudi pri oranju in obdelavi zemlje. Ves ostali material je pa ostal nedvignjen. Tu je na milijone kilogramov železa in drugih kovin. In to zdaj iščemo.

—Kdo, vi?

—“Mi, koncesionirano podjetje. Ko je francoska armada prenehala s preiskavanjem bojišč, je država privatnim podjetnikom izdala koncesije za nadaljnje iskanje. Večino teh podjetij so ustanovili bivši bojevniki, ki so si tekom let pridobili mnogo spretnosti in postali strokovnjaki v iskanju vojnega materiala.

—Torej je takih podjetij več?

—Mnogo jih je. Vsakemu je dan kakšen večji odsek bivšega bojišča. Eno tako podjetje operira v pokrajini Pas-de-Cales, drugo pri Verdunu, zopet drugo na reki Eni, kjer je zloglasna cesta Chaine de Dames. Mi delamo tu, kjer se je raztezalo bojišče Some. Naš operativni center je v Alberu, a naš šef je Saveau, težki vojni invalid, pravi strokovnjak pri tem delu.

—Pa se delo izplača?

—Pa še kako!... Samo na tem delu bivšega bojišča smo našli lansko leto čez dva milijona kilogramov vojnega materiala. To je dovolj, da nahranimo nekoliko stotin lačnih želodcev. Ali najboljši uspeh smo dosegli leta 1927, takoj ko smo začeli. Tedaj smo izkopali 16 milijonov kilogramov vojnega materiala. Čudite se, kaj! Ali resnica je. Delo je dobičkanosno, ker smo v središču najbolj krvavega bojišča. Okrog samega Albera so bile najljutejše bitke. Nemci so to mesto branili vse do zadnjega. Še le h koncu vojne so po neki krvavi bitki morali mesto prepustiti Angležem.

—Če človek tako pogleda, se mu zazdi, da je človeštvo v resnici velika blaznica.

—Laž je, kakor uče, da ima človek prosto voljo in svojo misel. Nima je. Podvrže se sugestiji hudičevi in se njemu na ljubo potem kolje do blaznosti.

— Kakšno pa je to vaše delo?

— Enostavno, bi lahko rekel. Mi se tako-rekoč samo izprehajamo po raznih sektorjih nekdanjega bojišča. Če na pogled ne opazimo ležišča materiala, preiskujemo teren s kopjem. Z njim sujemo v zemljo na krajih, ki se nam zde, da je v njih zakopan material.

— Kako pa se vam to zdi?

— To je že vprašanje spretnosti in izkušnje. Redko se motimo. Sama oblika zemlje, če nima prave naravne lege, nam je sumljiva. In nas vodi na pravo sled. Te znake lahko opazi vsak, ki le malo pogleda. Res je, včasih se zmotimo in ne najdemo ničesar, ali pa samo ostanke padlega bojvnika, ali okostje konja. Tudi vaščani nam pomagajo. Orač, na primer orje in če najde topovsko tuljavo, sporoči to občini in ta obvesti podjetje bodisi telefonično, bodisi pismeno. Podjetje nas pošlje s svojimi strokovnjaki in pripravami na mesto, da izkopljemo potem material.

Ves najdeni vojni material se prepelje najprej do izoliranega skladišča v okolici Alberta. Tu se ves material najprej sortira. Municijo, ki jo smatrajo še za nevarno, odložijo na stran ter jo razvrste po kategorijah v nekatere okope, obdane z valovito pločevino, ki je med vojno služila za strehe v okopih. Tudi te pločevine je mnogo na bivših bojiščih. To municijo potem polagoma uničujejo. Sežgo jo ali pa razstrele v pečeh, ki so pokrite s to valovito pločevino in z zemljo. Izoliran teren, kjer se ta material uničuje, je obdan z bodečo žico ter so na nji pritrjene rdeče zastavice in napisi, ki opozarjajo vsakega, naj bo previden. Vso ostalo municijo, ki jo strokovnjaki označijo za varno, spravijo v dobro zavarovane shrambe. Tu delavci s posebnim orodjem odvijajo vžige s tuljav.

Vsi kovinski deli tega materiala so po pogodbi last podjetja in ono lahko razpolaga z njim po mili volji. Samo smodnik iz te municije se mora brezplačno odstopiti državi. Tudi puške, ako se najdejo, se uničijo. Cevi se zabijejo v zemljo, pri kopitu se napolnijo s petrolejem in potem zažgo.

* * *

Nesreč pri tem delu ni. Če se katera zgodi, je gotovo vzrok ta, da je bil na delu amater. Podjetje, ki se peča z iskanjem vojnega materiala, ima popolnoma moderne priprave, s ka-

terimi se vrši ves posel z najmanjšim rizikom. Poleg tega so navzoči strokovnjaki in so nesreče takorekoč izključene.

Ako pa najde kak amater kaj topovske municije, ga včasih mika, da bi se z njo brez vsake druge pomoči okoristil. Ker se za najdeno municijo na bojišču nič več ne plačuje, se tak neizvedenec polakomi dobička in jo poskuša sam razstreliti. Pridobljeno kovino bi potem lahko dobro prodal. Tako se navadno zgodi nesreča. Amaterji včasih cele mesece preiskujejo teren, a brez uspeha. Nimajo prakse. Ali včasih se le primeri — slepa kura tudi zrno najde — da se mu sreča nasmehne in pride tako do lepega izkupička ali nagrade. Tako je lansko leto neki poljedeljski delavec v bližini starega okopa našel cel kup dobro ohranjenih artilerijskih tuljav in kopic. Prodal jih je za 300.000 dinarjev.

Zgodi se tudi, da iskalci odkrijejo cele grmade neporabljene artilerijske municije, posebno v bližini nekdanjih angleških bojišč. Angleži že v začetku vojne niso verjeli, da bi bilo vojne kmalu konec, ampak da se bo dolgo vlekla, pa so zato na raznih mestih vzdolž celega bojišča zakopavali velike zaloge municije. Ta skrivališča so se imenovala "vojni silosi". Nekatera skladišča sploh niso prišla v porabo. Nemci so Angležem vzeli teren, pa niso niti slutili, da so tam municijska skladišča. Ves čas vojne se je teren vsled neprestanega bombardiranja spreminjal in ko so Angleži zopet osvojili ozemlje, tudi oni niso mogli več najti teh silosov. Še le zdaj so bili slučajno odkriti...

Tekom dvajsetih let iskanja so samo v pokrajini bojišča Some našli čez 90 milijonov kilogramov vojnega materiala, povrh tega pa blizu enega milijona artilerijske municije in bomb, ki so morale biti uničene. Najplodovitejša je bilo leto 1937, ko so našli 207.186 neporabljenih topovskih krogel, najslabše pa leto 1936, ko so našli vsega samo 67 tisoč kosov.

* * *

To iskanje vojnega materiala ne vzbuja več kdove kakšnega zanimanja. Bojišča obiskujejo samo sentimentalni ljudje, sorodniki padlih in tuji. Privlači jih to neskončno grobišče, obdelano v njive in gorice, zdaj lepo zeleneče in cvetoče. Prihajajo kot božjepotniki z upom, da najdejo relikvijo svojih dragih mrtvecev.

Obiskovalci izprašujejo delavce in jih prosijo, če smejo vzeti čelado, ali pas, ali gumb od plašča s številko polka, pri katerem je služil neznani junak, njihov padli dragi. In ko drže v rokah tako relikvijo, verujejo, da je njihov sin ali oče ali brat nosil v resnici tisto čelado na glavi, da je tisti gumb v resnici s tistega plašča, s katerim se je ogrinjal njihov sin. oče ali brat... Velika tolažba je za nje, da se lahko dotaknejo vsaj nečesa, kar je bilo pokojnikovo ali s pokojnikom. Vsi tisti, katerih sinovi, bratje ali očetje niso bili najdeni na bojiščih in zakopani v znane grobove, temveč

počivajo s tisočeriimi bojnih tovarišev v skupnem grobišču, z rožami obraščenem, nosijo lože pezo izgube svojega dragega, če imajo v rokah tako relikvijo, tak spomin.

Svet pa živi. Nič mu ni mar bolečina človeka. Brusi meče, napolnjuje bombe, gradi topove... in preži, da bi zopet udaril po človeku.

Človek pa trepeče, se skriva in noče misliti!

Zakaj če bi mislil, bi bili meči skrhani, bi ne bilo bomb in mesto topov bi zvonili zvonovi...

Potujoče vseučilišče

KESNIČNO, marsičesa bi se lahko naučili od Kitajcev. Bili smo vajeni, da smo gledali nanje z vrha v svoji zapadnjaški domišljavosti, ki smatra vse, kar je različno od nas za manje vredno, nekulturno, barbarsko. Ker nimajo Kitajci naše civilizacije, so sploh necivilizirani in če ne mislimo, da naj jih vrag vzame, prihajamo do zaključka, da jih je treba šele "civilizirati," pa jim pošljamo svoje misijonarje, svoje trgovske agente, jih učimo svojih šeg in navad in sploh skušamo iz njih narediti zapadnjake. To je seveda sila nesebično, četudi se ne da tajiti, da se s to civilizacijo odpira trg za naše kapitaliste, na katerem se žanjejo profiti.

Za Kitajce so sedaj hudi časi. Ko jih je do zob oborožena Japonska napadla, so bili komaj pripravljene za kakršno koli vojno, kaj še za vojno s tako brezobzirnim sovražnikom kot je mikadov militarizem. Ogromne kose njihove dežele so zasedle čete božjega sina; najvažnejše zveze z ostalim svetom so jim presekane; njihovo carino pobira sovražnik; on kontrolira večino njihove trgovine. Njihova najvažnejša mesta so razdejana, na stotisoče žena in otrok je pobitih in druge so v večni nevarnosti, da jih zadene enaka usoda.

Ko je Hitler ropotal s sabljo in grozil Čehoslovaški, je Chamberlain s plinskimi maskami in podzemskimi rovi spravil London v tak strah, da so si ljudje oddihovali, ko se je vrnil iz Monakova, češ "rešil sem vas vojne." Za pet centov hrabrosti ni bilo najti ne v njegovi ne v

francoski vladi, izvzemši šefa admiralitete, ki je zapustil njegov kabinet; in vsa ta "požrtvalna previdnost," dasi se ni še eno nemško letalo prikazalo na drugi strani kanala. Primerjajte s to strahopetnostjo Kitajsko. Po Chamberlainovih pravilih bi morala že davno biti na kolenih in Hirohito bi moral imeti proste roke na Kitajskem. Kako bi se tedaj počutili angleški toriji, je seveda drugo vprašanje, zakaj varnost vseh angleških posesti v Aziji bi tedaj splavala po vodi. Zdi se, da je prav, če se ves svet žrtvuje za angleške interese, le od njih samih se ne sme zahtevati, da bi ganili z mezincem.

Kako ravnaajo Kitajci v svojem skoraj obupnem polažaju? — Sram mora biti zapadnih "demokracij," če opazujejo, kako se branijo mogočne mehanizirane sile Japonske, kako se vadijo, kako se pripravljajo za nadaljevanje boja, dasi so prepričani, da bo moral trajati leta in leta in bo zahteval še več žrtev kot jih je bilo doslej. To ravnanje ni pesek v oči, ni bluf, kakršnega se poslužujejo diktatorji; oni spoznavajo razmere in razumejo, da se jim morajo v sedanosti prilagoditi, če hočejo rešiti bodočnost. Prav to prilagajanje je najboljši dokaz, da imajo vedno svoj cilj pred očmi in da je vse, kar delajo, namenjeno dosegi tega cilja.

Vzemite na primer slučaj čekianške narodne univerze. Ko so se prve praske razvile v resnično vojno, je bilo videti, da se bo vseučilišče moralo zapreti. Dvomiti ni bilo, da pride so-

vražnik do Hangčova, četudi ga bo prodiranje dovolj veljalo. In kadar pade mesto v njegovo oblast, bo konec vseučilišča, ali pa pride pod japonsko kontrolo, kar bi pomenilo, da napravijo japonsko šolo iz njega.

Vendar se ni zaprlo. Vodstvo vseučilišča je naznanilo vsem dijakom, kdaj se začne predavanja in jih je povabilo, da pridejo pravčasno v Hangčov. Enaka obvestila so dobili tudi profesorji. Med temi je bil profesor Franz Michael, ki piše o svojih doživljajih v mesečniku "Asia."

"Ko sem se pripeljal v Hangčov," pravi, "se mi ni sanjalo, da bo to leto potovanja z univerzo, leto vseučilišča na maršu."

Že ob začetku vojne je bilo sklenjeno, da se premesti univerza bolj v notranjost dežele. Proti vsemu pričakovanju je prišla večina dijakov, tudi dekleta. Bilo jih je blizu štiri sto, všteti družine profesorjev je bilo vsega skupaj več kot šest sto oseb. Prvoletniki so bili poslani v gorsko letovišče Tijenmušan, vsi drugi so ostali dva meseca v Hangčovu. Mesto je blizu Nankinga in japonski letalci so že prihajali s svojimi strupenimi pomarančami. Vseučilišče je bilo med železniško postajo in letališčem in je bilo izpostavljeno letalskim napadom vsak dan, razen kadar je močno deževalo. Kadar je piščalka naznanila bližanje sovražnih letal, so se profesorji in dijaki zaklonili v podzemeljski rov, kjer je bilo nekoliko varnosti in včasih so prebili večji del dneva tam. Imeli so celo električno razsvetlavo, katero so seveda ugasnili, kadar so bila letala nad njimi. Ob takem času niso mogli nič drugega kot poslušati brenčanje motorjev in eksplozije bomb. Dijaki so bili organizirani v male skupine za prvo pomoč, za gašenje in podobne nujne službe. Predsednik vseučilišča je ostal na svojem mestu in nadzoroval vsa dela, da je bilo vse v redu. Ob vsem tem so se vršila predavanja. Profesor Michael pravi: "Zdi se neverjetno, toda nikdar niso bili dijaki bolj marljivi, bolj disciplinirani, bolj voljni pouka kot v teh tednih in ves čas, ki jim je sledil."

Nekateri dijaki so se prostovoljno priglasili za vojaško službo, toda večina je na željo vlade ostala v šolah. Načelo je bilo, da se duhovno vodstvo, moralna fronta ne sme razdeljati. Narod, ki šteje štiri sto milijonov, je lože pogrešal par tisoč mladih ljudi v vojski kot v pripravljavnih za bodoče življenje. Ta ideja

je porodila na Kitajskem neverjetno prikazen vseučilišč, ki so nadaljevala svoje delo "kot po navadi" pod bombardiranjem iz zraka in potovala od mesta do mesta, na stotine milj daleč.

Čekianska univerza je zapustila Hankov meseca novembra. To je bil marš v dveh smereh: nazaj, korak za korakom v notranjost dežele pred napredujočimi Japonci in naprej, proti novemu kitajskemu idealu.

Namenjeni so bili v malo mesto Kijenteh, sto milj navzgor po reki. Nekateri so se odpeljali z avtom, busom ali na bicikljih, toda večina profesorjev in dijakov je odšla po vodi na majhnih, prenapoljenih parnikih in pozneje na džunkah, kitajskih čolnih. S sabo so vzeli vse tuje knjige in najbolj dragoceno tretjino kitajskih, nadalje opremo laboratorij in drug šolski material, le stroje inženirskega oddelka so morali zapustiti. V Kijentehu so naredili iz templjev in nekaterih privatnih dvoran šolske sobe in spalnice. V tem mestecu so ostali do decembra.

Odtod se je univerza preselila v pokrajino Kijangsi. Od začetka niso šli za tem, da bi izbirali večja mesta v krajih, kjer so večje ugodnosti, ampak tja, kjer prebivalstvo ni imelo še nobenega stika z akademskim življenjem. Tako naj bi se vseučiliška izobrazba spajala z razvojem kitajske notranjosti.

Nanking je padel, Hangčov je padel. Ves kraj je bil poln ranjenih in takih vojakov, ki so iskali svoje oddelke. Komunikacije so bile v neredu. Cilj univerze je bilo malo mesto Kijan. Mislili so najeti poseben vlak iz Kinhue, kamor bi se prišlo po čolnih iz Nančanga, 250 milj daleč. Da je vsa pot—vsega skupaj štiri sto milj—trajala skoraj štiri tedne, kaže težave, s katerimi se je bilo treba boriti. Bilo je nemogoče, da bi vsa družba ostala skupaj. Razdelili so se v majhne skupine in vsaka je morala gledati, da pride, kakor bo že mogoče, do cilja. Nekateri so potovale z vlaki in često so morale vojaške oblasti vzeti lokomotive za svoje potrebe, medtem ko so vlaki ostali dolge ure, včasih cele dni na prostem. Dijaki so v decembru sedeli na odprtih tovornih vlakih z nezadostno hrano in pijačo. Često je deževalo. Med potjo so bili večkrat bombardirani.

Ko so vse skupine dospеле v Kijan, so odprli tečaje za štirinajst dni, da so končali semester in potem so imeli izpite. Nato se je vseučilišče preselilo na jug v Šangtijen, kjer je

ostalo šest mesecev. Vas je bila last neke bogate družine, ki je imela deleže v solnem monopolu in v trgovini z zdravili. V času bojev z rdečo armado so bila poslopja zelo poškodovana, pa jih je bilo treba popraviti in opremiti. Dijaki in profesorji so živeli v kmečkih hišah in predavanja so se često vršila na prostem. Pogostoma so bila videti v zraku letala, včasih kitajska, včasih pa tudi japonska.

Več kot šestdeset odstotkov dijakov je bilo brez vsakih sredstev. Ministrstvo za izobrazbo je omogočilo univerzi, da je dala dijakom posojila, ki naj bi jih vrnila dve leti po vojni. Predsednik je smatral ta posojila za podporo, za katero naj bi dijaki opravljali kakšno delo in si tako zaslužili življenje, obenem pa pomagali reševati probleme dežele. Kraj, kjer se je vseučilišče takrat ustavilo, je trpel vsled vsakoletnih poplav. Dijaki so najprej opravili geometrijsko delo, medtem se je izdelal načrt za napis in dijaki hidravličnega oddelka so ga zgradili. Do tistega časa ni bilo v vasi nobene šole. Vseučilišče jo je ustanovilo za otroke profesorjev in za one kmetov; dijaki so bili učitelji. Poleg čitanja, pisanja in računstva so se učili raznih iger in športov in otroci so bili navdušeni za šolo. Načelstvo pokrajine je izdelalo načrt za naselitev beguncev iz pokrajin Anhvej in Čekijang; organizirani so bili na zadružni podlagi, dobili sredstva za delo in izvrševali so to pod vodstvom dijakov. Drugi dijaki so tiskali list, ki se je prodajal članom vseučilišča in

drugim ljudem. Vesti so dobivali po vseučiliščnem radiu in tako je prebivalstvo dobivalo vse novice o vojni in o svetovnih dogodkih. Za vaščane je bilo veliko važnosti, da je vseučilišče imelo dva zdravnika in dve izučeni strežajki. Uvedli so tekme za najbolj zdrave otroke z nagradami in vseučilišče je s tem dobilo priliko za statistične informacije. Zdravstvene razmere so bile zelo slabe. Izmed šestinšestdesetih so bili le trije resnično zdravi. Najbolj razširjene so bile očesne bolezni. Vseučilišče je razpisalo nagrade za zdravljenje, ki je bilo brezplačno in razmere so se kmalu popravile.

Vse to delo je dalo članom univerze nove naloge in nove ideje. Za dijake je bila to izredna izkušnja. Mnogo njih je prišlo iz velikih mest in ni nikdar poznalo težav in nadlog svojih rojakov na deželi. Groze vojne so jim bile prej neznane. Skupne naloge so naredile iz vseh članov vseučilišča eno samo družino. Tudi finančne težave in veliko znižanje plač je bilo sprejeto kot neizogibna nujnost. Ta marš je povedel vseučilišče v socijalno revolucijo največje važnosti. Zanimanje za kitajski jezik, za kitajsko zgodovino in zemljo se je silno povečalo in skoraj vsi dijaki študirajo z največjo temeljitostjo socijalna vprašanja.

Univerza je zopet na maršu. Sedanji cilj je malo mestece Išan v pokrajini Kvangsi, toda to ne bo njegov zadnji dom. Kitajska maršira—kdo ve, kje bo konec njenega pohoda!

Obujen spomin

Igra v dveh dejanjih.

E. K.

Osebe:

ERIC GEIZIG, *tovarnar*
VLADIMIR HODZINSKI, *knjigovodja*
DORMA MINKY, *pisarica*
CARL TORBERG, *agent "delovne posredovalnice"*
MARIJA POREN, GEORGE MATONI,
NICK ROSS, FRANK TOMIČ, *delavci*
LIZA GORE, *delavka*
ZDRAVNIK
ŠTIRJE DELAVCI

Godi se v majšem ameriškem mestu, v našem času.

PRVO DEJANJE.

Pisarniška soba v tovarni "Excelsior Leather Co." — Na desni vrata v druge pisarniške sobe, zadaj v gospodarjevo pisarno.

Spreddaj na levi nekoliko obrabljena pisalna miza, za to lesen naslonjač; na desni manjša pisalna miza za pisalni stroj. Ob steni na levi omarice za spise; zadaj na desni miza, na kateri je nekoliko debelih knjig in raznih kožnih vzorcev.

Nekoliko navadnih stolov.

V desnem zadnjem kotu obešalnik za obleko; na njem Hodzinskijev klobuk in Dormin klobuk in lahek površnik.

HODZINSKI sedi za pisalno mizo. Spisi in knjige so pomaknjene na stran, na tako izpražnjenem prostoru je kupček drobiža. DORMA stoji pred mizo in ga opazuje.

HODZINSKI (*vzame četrtak s kupčka, ga ogleduje in potem položi predse.*) — Ti si že precej vreden, torej boš vodil knjige. Pa glej, da se ne zmotiš. Številke so številke. Če najdejo napako v njih, bodo rekli, da si hotel krasti. Le gospodar se sme motiti; on je odgovoren le Bogu in sebi, to se pravi, le sam sebi.

DORMA (*smeje*) — Pa se ne zmoti, ker se ne more.

HODZINSKI — Seveda ne; bogovi se ne morejo motiti. (*Vzame desetak s kupčka.*) — Ti se mi zdiš, da imaš nekoliko sposobnosti. Likal boš kože. To je važno, zakaj če si neroden, lahko pokvariš vse, kar so drugi naredili.

DORMA — Kako pa naj bi denar kaj pokvaril?

HODZINSKI — Res, res; pozabljiv postajam. Vedno mislim, da imam opraviti le z ljudmi, z navadnimi ljudmi—

DORMA — ki niso bogovi—

HODZINSKI — ampak le roboti. (*Vzame nekoliko centov.*) Vi ste pa umazani. Odkod to?

(*Geizig vstopi neopažen in ostane blizu vrat.*)

DORMA — Pa ne, da so delali?

HODZINSKI — Glej, glej . . . Ali prihaja umazanost le od dela? . . . No, vse eno. Ko ste že taki, boste nategovali kože. Ampak pazite na žeblje, ker nimate izkušnje. Zadnjič se je nemu zaletelo, ko jih je imel polna usta; nekoliko jih je izpljunil, druge je pa pogoltnil. Te hrane ni bil vajen in dva meseca je bil v bolnišnici.

DORMA — Morda bo treba bolnišnice tudi za denar.

HODZINSKI — E—denar si jo lahko sam sezida, če hoče. Denar lahko stori vse.

GEIZIG — Ali sta oba pijana?

HODZINSKI in DORMA (*se zdrzneta.*)

HODZINSKI (*nehote stisne cente v pest.*)

— Ne, gospod Geizig. Tukaj ni pijače in zunaj še nisva bila.

GEIZIG — Kaj mi je to mar? Pisarna ni igralnica.

HODZINSKI — Igral sem se z denarjem; nisva igrala za denar.

GEIZIG — Neuranosti sta počenjala. Poznain vas, Hodzinski; že dolgo vas opazujem.

HODZINSKI — To je vaša pravica.

GEIZIG — Gotovo! In vem, da se igrate z ognjem.

HODZINSKI (*mu pokaže cente v roki*) — Ne z ognjem, le s centi in nikli.

GEIZIG—Pazite! Na moji mizi je deset prošelj, vse od mladih ljudi, ki so gibčnejši od vas.

HODZINSKI—Le deset?—Tisoč jih lahko dobite. Vsi bi radi živeli. Ampak vsak spozna, da se ne more živeti od papirja in črnila.

GEIZIG (*vzroji*) Hodzinski! . . . (*Mirnehe.*) — Zapomnite si, kar sem vam dejal. Dobro si zapomnite. (*Pogleda na žepno uro.*) Kmalu bo ena. Pokličite mi Matonija. Potem pogledajte, ali so torbice za Chicago pripravljene.

HODZINSKI — Dobro. (*Vzame klobuk z obešalnika in odide na desno.*)

GEIZIG (*gleda za njim, potem se obrne k Dormi.*) — Svetoval bi vam, Dorma, da ne poslušate tega pijanca.

DORMA (*ga pogleda začudena.*) — Gospod Geizig, saj ni pijanec.

GEIZIG — Vede se kakor da je pijan. Če ne od žganja, je pa pijan od muh, ki mu roje po glavi. Dolgo ne bom več trpel tega. Če se mu je zmešalo, spada kam drugam, pa ne v pisarno.

DORMA — Kako, da bi se mu bilo zmešalo?

GEIZIG — Sam ne vem. Vsa ta leta je bil tak, kakršen mora biti dober knjigovodja. Naenkrat se je začel družiti z ljudmi iz delavnic. — Misli, da ne vem, pa se prokleta moti. Vse vem, kar se godi tu okrog.

DORMA (*boječe*) — Hodzinski je pošten. Nič slabega ni mogel storiti.

GEIZIG — Zdi se mi, da ne razumete, kaj je v službi dobro in kaj slabo. Poslušajte moj svet, pa vam ne bo žal. Najbolje je ravnati tako, da je gospodar zadovoljen. Ali razumete to?

DORMA — Ali—ali ne opravljam svojega dela kakor je treba?

GEIZIG — Dal sem vam le dober svet. Uvažujte ga. Mladi ste, lepi, lahko imate lepo bodočnost. V vaših rokah je. Saj vam glava ni prazna . . . In spomnite se na to, da dela vaš oče v moji tovarni.

DORMA (*zelo začudena*) — Gospod Geizig . . .

MATONI (*vstopi*) — Poslali ste pome, gospod Geizig.

GEIZIG — Da. Pridite z menoj. (*Gre proti zadnjim vratom, pa si premisli.*) Počakajte. — Dorma, na moji mizi je vse razmetano in pomešano. Pojdite, pa pospravite in uredite pisma in spise.

DORMA — Da, gospod Geizig. (*Odide zadaj.*)

GEIZIG — Sedite. (*Ga pogleda.*) Kakšen pa ste? Kakor da ste izgubili milijon na borzi.

MATONI — Ne vem, kako bi bilo vam, če bi vam bila žena tako bolna kot je moja. Človek potaja svoje skrbi in bolečine, dokler gre. . . . Pa kaj! Za to me niste klicali.

GEIZIG — Ne, za to vas nisem klical. Sedite. (*Sede sam za pisalno mizo, Matoni na stol blizu mize.*) Kaj se godi v tovarni, Matoni?

MATONI — Kaj se godi? Saj sami veste. Kože se stroje, izbirajo se, usnje se pripravlja za čevlje, za podplate, za avta, ročne torbice se izdelujejo—

GEIZIG — Ali se hočete delati neumnega? Kaj se godi med delavci. To hočem vedeti.

MATONI. — Kaj naj bi se godilo? Pre-dobro se jim ne godi, tudi to vam je znano.

GEIZIG — Ne, to mi ni znano in ni resnično. Zakaj v sedanjih časih si lahko obliznejo vse prste, če imajo zaslužek.

MATONI — Gospod Geizig, te pesmi ne morete peti sto let. Ko je bil položaj res slab, četudi ga niso zakrivali oni, so vsi potrpe-li. Sami so vam predlagali, da razdelite delo tako, da bo za vsakega nekaj. Res, za nikogar ni bilo mnogo, pogostoma za nobenega nič. Danes je drugače. Ni še dobro po vsej deželi. Ampak vam se množe naročila in dobiček. Ljudje niso slepi.

GEIZIG (*nestrpno*) — Mojih knjig ne vidite, v mojo blagajno ne morete vtakniti svo-

jih nosov. Tudi jaz ne kažem svojih skrbi na sejmu.

MATONI (*skomizgne*) — Tako se je včasih lahko govorilo in če vas veseli, lahko govorite tako do konca dni. Le škoda je vseh teh besed, ker so nesmiselne. Besede niso več močnejše od oči. Ljudje vidijo, koliko se dela; to se ne da skriti. Tudi polni vagoni ne, ki odvažajo izdelke. Tudi računati znajo. Nobena skrivnost ni, koliko dobi kmet za kože, kadar jih pripelje in koliko—

GEIZIG (*udari po mizi*) — Kdo vas je vprašal za to? . . . Saj vem, Hodzinskemu se je zmedlo, pa se je zvezal z vami in vam prodaja laži.

MATONI — Ni treba Hodzinskijevih števil za to, kar je očitno.

GEIZIG — Sploh, vse to ne briga delavcev nič, čisto nič. Kupčija je znanost in te se niso učili. Vse to je prazno blebetanje. Jaz plačujem toliko, kolikor je delo vredno; to je vse, kar se jih tiče.

Matoni (*počasi vstaja*) — Kot je delo vredno? . . . (*Zamahne z roko—*) Čemu bi govoril? — Koliko cenite vi delo, je ena reč, koliko je res vredno, je druga. Tako ne doseževa nikdar soglasja in menda potrebujete tudi vi čas za kaj drugega. (*Gre proti desni.*)

GEIZIG — Počakajte! Kadar vas kličem, pomeni to, da določim jaz, kdaj sva končala. Sedite.

MATONI (*se obrne, ga pogleda, skomizgne in potem sede.*) — Kaj bi torej? Resnično, nisem razpoložen za prazne prepire.

GEIZIG — Jaz tudi ne. To bi pravzaprav lahko vedeli. — Kako je z vašo ženo? To me zanima, mene, barbara, ki nima srca in sesa kri svojim sužnjem.

MATONI — Iz mojih ust ne prihajajo take psovke. Niso lepe in nič se ne opravi z njimi. Včasih sem ljubil boj, zmerjanja nikdar ne.

GEIZIG — Včasih . . . Verjel naj bi, da ste se naveličali zdražbe.

MATONI — Prav, prav. Amerikanci, ki so se uprli četrtemu Jurju, so bili le zgagarji . . . Vidite, tako sem utrujen, da se mi ne ljubi prepirati.

GEIZIG — Trudni ste, a? — Jaz imam drugačna poročila.

MATONI — Ne zanima me, kar vam pri-

povedujejo ovaduh. Če bi jaz bil gospodar, se ne bi zanašal nanje, ker je naravno, da jim resnica na more zadostovati. Ampak če mislite, da jih potrebujete, vam ne morem braniti.

GEIZIG — Če bi bili na mojem mestu, bi hoteli vedeti, kaj se godi. Morali bi. In jaz vem.

MATONI — Če mislite—

GEIZIG — Pustiva to. Vi me ne boste nikdar razumeli. Vprašal sem vas, kako je z vašo ženo.

MATONI — Zakaj se dotikate moje najbolj skeleče rane?

GEIZIG — Ker nisem tak divjak kakor mislite.

MATONI — Divjaki najbrže niso najslabši ljudje na svetu. V takih razmerah žive, da jim ni treba teptati drug drugega. Mi smo civilizirani; ubijamo zaradi bogastva in umiramo zaradi revščine.

GEIZIG — Bridkost vas je prevzela. Ampak vsaj tega mi ne morete očitati, da sem komu vcepil jetiko. — Kako je ž njo?

MATONI — Kako je zdaj? . . . zdaj? . . . Če bi jo bil mogel lani poslati v zdravejši kraj, kjer je čistejši zrak . . . Zdaj bi bila nemara zdrava.

GEIZIG — Morda še ni prepozno.

MATONI — Leto je dolga doba, če gre bolezen lahko nezadržana svojo pot. Če bi ne

bilo prepozno — oh! — Nikar me ne mučite! . . . Zadnje dni pravi, da se počuti bolje, jaz pa ne vem, kaj to pomeni. Jetika je polna zvičaj. Včasih poda človeku najsvetlejšo upanje in kadar se zdi, da je rešen, ga nenadoma zadavi.

GEIZIG — Ali vam ni nič na tem ležeče, da bi jo rešili?

MATONI — Nič ležeče . . . ? Kako se le drznete, vprašati? Če bi s svojim življenjem mogel rešiti njeno — ali mislite, da bi se obotavljal le eno sekundo?

GEIZIG — Razburjati se vam ni treba; to nikdar ne koristi.

MATONI — Ne koristi . . . Zato se vi ne razburjate.

GEIZIG — Človek mora imeti samega sebe v oblasti; ne sme dovoliti, da bi ga kakršna koli druga oblast osvojila.

MATONI — Tako se menda doseže uspeh — kar ljudje dandanašnji imenujejo uspeh. Pa vendar—vsak človek ima nekaj pod rebri; ali vam tam ne utripa nič? Ali morete tudi tistemu živemu stroju ukazovati kakor svojim podložnikom?

GEIZIG (*nekoliko vznemirjen*)—Kam merite? — Ne govorite tako skrivnostno kakor da hočete namigovati na bogve kaj.

(Dalje prihodnjič)

Španski dnevnik

JURIJ RUS

II.

Kaj je torej storil Mihael Kolcov?

V njegovi zadnji knjigi o Španiji sta dva jako značilna odstavka, značilna za misel, ki jo hočemo razviti v tem članku:

“V brzojavkah ne opisujem ter celo ne omenjam več vseh bombardiranj; preveč je vsega, preveč strašno je in zmirom eno in isto.” In še, pri odpotovanju v Rusijo:

“Vrnil sem se na cesto. Pred menoj, na ulici Alkala, vlada neprodirna tema. Slišijo se strelji, tuljenje nekoga in potem smeh. Šofer je vznemirjen, ker ga niso premenili, prosi, naj ga pustim, da si poišče hrane. Kazalci ročne ure se svetijo, kažejo deseto in štiriinpetdeset

minut. Čez uro in četrto bo sedmega novembra. Ne, to noč te ni moči zapustiti, dragi Madrid.”

Ti dve “Urmelodien,” kakor bi rekli Nemci, ta trezno-pretresljivi “preveč strašno je in zmirom eno in isto” ter toplo-osebni “ne, to noč te ni moči zapustiti, dragi Madrid,” — to je pisatelj-žurnalist Kolcov.

Ta dva čustva pisatelja-žurnalista je bilo treba poudariti z ozirom na nekatere meglene izjave v Sloveniji, kjer neki člankar nov literarni pojav imenuje “vojno, preneseno v območje duha” in ki ga mi razumemo kot umetnost dejstev. Dotični člankar je vse svoje misli zavozljal v en vodilni leitmotiv, ki izzveni približno takole: Pojavlja se vedno več del, ki v

leposlovni obliki razširjajo miselnost, kot bi si jo želela razna politična vodstva . . . Saj to je tisto! Navedena misel člankarja je istotako starodavno nova kot njena nasprotnica, že zdavnaj dokazana misel o nemogočnosti apolitične umetnosti. To so zakrpane hlače, zmirom lepo zlikane, zato bomo molčali. Člankar je mnenja, da ta literarni pojav ni nov, da ga pozna že fevdalizem, ko je mecen poveljeval umetnosti. Med tedanjim časom in sodobnostjo je občutna razdalja in ves ta čas, to se razume, je plavala umetnost svobodna, odrešena vseh spon. Kajne, to se lepo sliši?

Po mnenju člankarja bi morala mladina še zmirom iskati odgovora na pereča vprašanja o bistvu sveta in življenja. Le kdaj bo mladina smela živeti, kdaj bo lahko zavrгла pravljice Rudinov o brezmejnih "bistvih" ter stopila v dolino sedanjosti, ki edina da opojno srečo? Razumljivo je stokanje po le jih časih neomadeževanih ljudi in neomadeževane umetnosti: cilj stoletne evropske miselne borbe vidi v stremljenju k . . . osebnemu življenju.

Člankar kljub vsemu ozadju sožalja dosledno riše obliko današnje fašistične literature: "Vojna dejanja so zavita v legendaren heroizem, do neba je poveljučana vrednost zavestnega osebnega žrtvovanja, čeprav v praksi nima toliko veljave kot sape list, ki pade v jesenskem miru z veje, saj poedinec preprosto nič ne tehta in ga nihče ne vpraša po njegovi volji za žrtvovanje." Člankar je konsekventen, ko opisuje knjigo te vrste in s tem dokazuje, da ima kot opazovalec trdno politično prepričanje. Vsa beda se začinja, ko gre za pozitivno miselnost. Pri tej priči splava na površje stremljenje po osebnem življenju, ali, da se filozofsko izrazimo, stremljenje po Osebnem življenju, ki je bilo, kakor nam dopovedujejo, zrno in plod vsega miselnega nehanja novejših dobe. . .

Mi gledamo na osebno življenje drugače.

Veliki ruski kritik Belinski si je za časa svojega hegelijanstva mislil osebno življenje do skrajnosti idealistično. Zanj sta bila objektivni svet in subjektivni svet edinost protislovij in smisel človeškega življenja je ležal v neprestanem dvoboju teh dveh razdeljenih svetov. Objekt in subjekt sta antitezi, sta si sovražna. Subjektivni svet obstoja sam po sebi, je človeška narava, na vsak način pa člove-

ka že od narave vleče k njemu; objektivni svet pa človek doseže le tedaj, kadar premaga svojo subjektivnost. Omahovanje sem ter tja je brezkončno, je naravno, je neobhodnost, je tudi smisel življenja.

Danes, pri grandioznih spremembah, ko politični dogodek čez noč stare človeka ali rodi junaka, pri silovitih dvigih in padcih vsečloveškega dogajanja si moramo biti na jasnem, da človek še le nekaj pomeni, če je vprežen v brezkončni roj svetovnega doživljanja. Razredni boj je rezek, zato je to doživljanje prežeto izključno s politiko. Toda osebno življenje je ojačeno v neprestanem stiku s sebi podobnimi. Pomen resničnega človeka je po Plehanovu v tem, da je "njegovo delovanje zavesten in svoboden izraz neobhodnega in podzavestnega stvarnega teka. V tem je ves njegov pomen, v tem je vsa njegova moč. Toda to je kolosalen pomen, strašna moč." (Plehanov, O vlogi osebnosti v zgodovini.) Zaradi tega pa še ne postane osebno življenje mulj, čim se vpreže v verigo dogodkov. Narobe, izvršiti mora neko nalogo. In Plehanov pravi: "Rešiti nalogo, se še ne pravi biti samo simbol in označba tega, kar je že izvršeno."

Mi vidimo jasno mesto človeka v svetovnem stanju. Ostane samo vprašanje svobodne miselnosti. Da je dandanes miselnost lahko v svojem bistvu samo politična, je samo po sebi umevno. Zadostuje kaka "Bekanntnis zur Vernunft" kakega Thomasa Manna: že to je velik politični dogodek!

To pa ni padeč pisateljske in čitateljske kulture. Pisatelj ne sme biti slep izraz političnih vodstev, mora pa biti zavesten izraz naprednih političnih idej. Kaj more zato, če se tudi kakšna politična skupina bliža istemu smotru. — močnejša bo obramba, silovitejši bo napad.

Mihael Kolcov ni v "Španskem dnevniku" napisal niti ene vrstice samo z belo in črno barvo. Španska prokleta prozajična epopeja ni zatrla niti enega intelektualnega čuvstva pisatelja. Nasprotno, raznetila je čuvstva, ki niso bila pisateljem prejšnjih dob tako neposredno dodeljena kakor sedaj. Svetovno doživljanje še nikdar ni bilo tako toplo in pri srčno. "Die Epoche der Weltliteratur ist an der Zeit" so velike besede starega Goetheja. Ta epoha je zdaj med nami, v srcih novih pisate-

ljev, pisatelj, ki si, kadar jih premaga spanec, polagajo pod glavo portativni pisalni stroj.

Španska epopeja je osebno življenje ali makar Osebno življenje Mihaela Kolcova.

Toda pisateljeva fantazija se je vlila v novo strugo.

Da pojasnimo to misel, bomo privedli značne besede največjega romanopisca sodobne Rusije M. Solohova, ki jih je izrekel že pred leti: "Pisal sem 'Zorano ledino' po svežih sledovih leta 1930. ko so mi bili še sveži spomini o dogodkih. Ko pa sem jo začel pisati ter končal prvi del, sem stal pred dilemo, da to v tem momentu že ni več glavno, kar zanima čitatelja. Drugi dogodki so prišli, druge smeri se pojavile. Dogodki preraščajo ljudi in v tem je težava naših nalog."

Nepotrebno bi bilo dokazovati, da se je položaj v tem oziru akutno poslabšal ali pa narobe, kakor se vzame . . . Mi poročemo: narobe,—ker smatramo posledice tega pojava za sveže in prepotrebne. Tu imate formulo: Dogodek in pisatelj sta danes neločljiva elementa, eden prerašča v drugega, na vsak način pa korakata skupno, roko v roki. V zadnjih desetletjih opazamo krizo in prehod k novemu v ruskem literarnem življenju. Mnoge pomembne lirične pesmi so bile odmev, ne pisateljevega mimohodnega čustva, marveč dogodkov in vendarle se niso izprevrgele v visokodoneče ode. Na drugi strani se isti Šolohov že leta in leta muči z drugim delom "Zorane ledine." "Dogodki preraščajo ljudi . . ."

Dogodki drviijo! Sovjetska književnost se polagoma premika iz Zveze Pisateljev med letalce, strahanovce, vojake. Sem očitivec! Vidim, kako se ljudje tržejo za arktične dnevnik Papanina. Znani sovjetski letalci pišejo knjige. Nikdar še nismo bili tako blizu strnitvi poklicne in laične kulture . . .

Fašistična bojna literatura je vzorec cinične hlinjenosti, hinavskega heroizma najslabše vrste. Poglejte, kako opisuje junaštvo Kolcov, junaštvo, ki ga vidi pač samo kot soudeleženec. Citat je sicer raztegnjen, toda nič ne de.

"Tankista Simona so izvlekli ter zdajci vsi odskočili. Njegove noge so ostale v stolpu. Ena noga do kolena, druga z bedrom vred. Strašno je bilo zaradi svoje nepojmljivosti. Najbrže ni eksplodiralo nad stolpom, vanj je udarilo. Edi-

nole po tanku se ni dalo soditi; kovina ob kraju se ni posebno izkrivila.

Ko so se zavedli, so Simona sneli. Položili ga na odejo. Obveza je zlezla z glave, popravili so jo, čeprav po nepotrebnem. Ni dihal, naenkrat pa se je obrnil postrani z vsem telesom. Spet je vse izpreletelo, eden ali drugi pa se je nasmehnil: kakor kaže, je Simon živ.

Obrnili so ga spet na hrbet in omotali ostanke nog. Nemogoče je, zadržati toliko krvi. Odeja je hipoma počrnela, se prepojila. Simon je vendarle živel. O takih pravijo: "Mogočen organizem."

Motorist se je odpeljal v Leganez po sanitarni avto. Izredno hitro se je vrnil. V Leganezu ni avtomobila. Pravzaprav je, pa noče. Šofer pravi, da je voznja sem že onemogočena. Sanitarji bi bili pripravljene, ni hotel šofer.

Ozrli so se na motorista. Njegova suha pleče in velika ušesa so obsovali.

"Zakaj nisi ustrelil šoferja in pripeljal avtomobil?"

Motorist je odgovoril in to ga je še hitreje uničilo: "Tudi tako je že preveč žrtev."

Tankist Timoteo, ves umazan od krvi, je pristopil k njemu in zamahnil z roko. Vedeli so, da ne bo udaril, a motorist je vendarle odbežal. S tem je bil popolnoma uničen.

"Ali veš, kaj je poveljnik?—je grenko dejal Timoteo—odkod naj bi vedel, kaj pomeni, če je poveljnik v boju ubit!" Postrani se je ozrl na Simonovo telo in dodal:

"Teško ranjen."

Ampak to ni glavno v knjigi. Navsezadnje, koliko pretresljivih slik iz svetovne vojne so nam podarili pisatelji-soudeleženci. Poglavitne sotipične osebnosti v "Španskem dnevniku." Oprostite, mi boste zopet ugovarjali, ali niste še za prvim vogalom govorili o neki umetnosti golih dejstev? Kje je perspektiva, kje posplošnjevanje!

Pomirite se. Seveda smo govorili in vendar ste se urezali, če nas mislite zasačiti v neprijetnem protislovju. Ne odklanjam tipiziranja, posplošnjevanja. Ampak kdo so danes tipi?—Largo Cabalero, tip pristnega reformista. Durutti, strasten anarhist v svoji naivni arhivrevolucionarnosti, dramatični gesti ter z velikim srcem na eni strani in organizacijskimi napakami na drugi, ki pa se seveda smatrajo za malenkosti. Pasionarija, velika govornica

in mati svojih otrok ter cele Španije. Vsa Španija, njena politična razkovanost v medenih mesecih vojne, mogočni ter obenem za resen boj nevarni temperament—to so tipi, to je posplošnjevanje! Kako smo že rekli, pisatelju prihaja na pomoč dogodek, roko v roki si prebijata pot. Težko bi bilo drugače najti vsebirski razvoj, razvoj dogodkov je obenem razvoj knjige. Mogočen in rezek je pisatelj, ko s sveto jezo opisuje zmešnjavo prvih mesecev, ko odgrinja z mehko ironijo duše nekaterih anarhistov, ko zasluti globino vrelcev ljudske revolucijonarne sposobnosti. In edina slaba oseba knjige je mehikanski komunist Miguel Martinez, izmišljena avtorjeva trobenta. Moti celoto kot pozavna v strunski serenadi. Pisatelj po-

stopa radikalno, zakaj ni penetrantno radikalen, zakaj ni radikalen od nog do glave!

Hote nismo govorili o čisto umetniški kakovosti "Španskega dnevnika." Šlo nam je za nov literarni pojav, za "vojno, preneseno v območje duha." Iz istih razlogov nočemo razpravljati podrobno o posledicah te knjige. Preneumno bi bilo zgraditi na enem pojavu nov literaren sistem, akoravno se pojav ustavlja. Belinski je bil še leta 1840 mnenja, da Rusija nima literature. (V tem času sta bila že znana "Evgenij Onjegin" in "Revizor"!.) Nihče tudi ne trdi, da je roman že izčrpan. Ampak doba "Jeane-Christophov" (v njihovi sedanji obliki) je minila. Ljubim velikega nemškega glasbenika, vendar vzklikam:

Prav je tako!

Žensko poglavje

MATERINSTVO

V fašističnih državah se je kazalo na uri pomaknilo daleč nazaj. Kar so ženske pridobile v dolgih, težkih bojih, je skoraj vse izgubljeno, ker se ne vjema s "potrebami totalitarne države." Zasebno življenje nima nobene veljave, človek ne sme imeti nobenega svojega stremjenja, vse je le naloga in dolžnost in določa jo država, kar je le prazna beseda, za katero stoji diktator. Ženi je v taki družbi namenjen le en poklic: stroj naj bo za proizvodnjo otrok. Včasih se je zdelo, da so otroci posledica ljubezni; sedaj so namen, pa naj bo pri tem kaj ljubezni, ali pa le izrabljanje živalskega nagona za "državne potrebe."

Čudne so te potrebe! Italija nima dovolj zemlje za svoje ljudstvo, pa je morala osvojiti Etiopijo, da dobi več prostora. In kljub domači tesnobi se Italijani, ki so jih sladke obljube speljale v Afriko, v trumah vračajo, odkoder so prišli. Enako se godi Nemčiji. Pohrustala je Avstrijo, pozobala Krkonoše, izgnala žide, pa vendar stoka, da ni dovolj pristrešja za njene ljudi, zahteva kolonije, iztega roke po Ukrajini in njena poželjivost zija na vse strani. Japonska je požrla Korejo in Mandžurijo in rogovili po Kitajskem in zbira čete ob sibirski meji—za več zemlje.

Čemu več in več in več otrok, čemu parade

in nagrade za velike družine, če še sedanjega ljudstva ne morejo preživeti? Treba je znati misliti s fašistično bučo, da se to razume. Otroci, ki jih diktatorji zahtevajo od žena, niso človeška bitja, namenjena boljšemu življenju; material za klanje so, brez katerega morajo vse diktature prej ali slej pocepati. Ne za življenje, ampak za smrt naj rode žene in v svojih največjih bolečinah naj se tolažijo z zavestjo, da dajejo "patrijotičnim" topovom novo hrano.

Medtem ko gre tam blaznost v klasje, se pa žene po drugih deželah vprašujejo, ali so res ustvarjene le za to, da spravljajo potomstvo na svet in se odrečejo vsemu, kar mika in vabi in goni moški spol in kar daje življenju vsebino. Tudi v Ameriki se je razvilo tako gibanje in dasi so njega začetnice morale pretrpeti zasmehovanje in zasramovanje, zapore in vsakovrstne progone, se je v teku dveh decenij tako okrepilo in je doseglo toliko uspehov, da ga nobena sila ne bo več mogla zatreti.

V začetku so hipokriti kričali, da služi porodna kontrola edino zakrivanju nemoralnosti, zlasti nemoralnosti mladine. Toda za tako zakrivanje ni bilo treba nobenega novega gibanja; vršilo se je, odkar so se v družbi razvili moralni nazori in moralna pravila; kakor na vsakem polju, so tudi na tem bogati fantje in

bogata dekleta lože ušla posledicam kot siromašna mladina. Ampak v splošnem ni bila moralnost—ki ima naposled v raznih krajih zelo različne zakone—pred porodno kontrolo nič boljša od sedanje; če slišimo tarnanje, da ve današnja mladina preveč o spolnih zadevah, je pa nekdanja vse premalo vedela in ta nevednost je morali več škodovala kot koristila. Wedekindovo "Prebujenje pomladi" je to pred več kot štiridesetimi leti prikazalo s silno močjo tragike; v Prešernovi dobi je bila nezakonska mati znana prikazen, še mnogo prej je Schiller napisal svojo "Kindesmoerderin"—sezite v literaturi in v zgodovini nazaj v Kristovo in v predkrščansko dobo, povsod, celo v svetem pismu najdete dokaze o čudnih potih človeške nature.

Izkušnje so pa pokazale, da nima porodna kontrola nič opraviti ne z moralno ne z nemoralnostjo, še prej bi se lahko trdilo, da podpira in utrjuje resnično moralnost.

Margaret Sanger, ki je težko trpela za svoje prepričanje in za delo, namenjeno resni potrebi njenega spola, pravi: "Da je več kot sedemdeset tisoč mater, protestantskih, katoliških in židovskih brez razlike iskalo našo pomoč pri uradu raziskovalne klinike porodne kontrole, je živ dokaz, da obstoja taka potreba. Nadalje tudi zgovorno izpričuje splošno zanimanje in splošno željo ženstva, da izpolni inteligentno veliko odgovornost, ki izvira iz materinstva."

Organizirano gibanje je na delu; zanimanje žena narašča. Toda za žensko, ki ne živi blizu take klinike ali pa ne pozna poti tja, je še vedno skoraj nemogoče, dobiti zanesljiv pouk, če se noče zanašati na dvomljive nasvete znank in "vsegavednih" modrijank; vsled tega je materinska umrljivost pri nas še vedno ena najvišjih na svetu in znaša trinajst tisoč smrti na leto, od katerih imata dve tretjini razloge, ki bi se dali prepričati. Številke na drugi strani kažejo še strašnejšo sliko. Računa se, da je v Zedinjenih državah od osem sto do devetsto tisoč abortcij na leto, kar je enako skoraj tretjini živih porodov.

Praden zinejo moralisti, ki imajo vedno poln koš "pravičnih" obsodb, je treba takoj povedati, da teh osem sto tisoč žena niso lahko-miselna dekleta, ki poplačujejo svojo zablodo, tudi ne bogate mlade žene, katerim bi otrok delal preveč sitnosti. Večinoma so to ženske, ki

ne bi smele imeti otrok, ali ki jim revščina ne dovoljuje pomnožitve družine, pa vedo, da jim je pot do dobrega zdravnika zaprta in rajše izroče svoje zdravje in življenje "specijalistu," čigar naslov so dobile od kakšne sosedice, ki operira brez anestezije, ki ima obraz zakrinkan kakor član Ku Klux Klana in ki pošlje svojo klijentijo čez eno uro domov v takih bolečinah, da si grize ustne, ker bi sicer morala kričati na cesti.

Tudi otroci trpe, če se nosečnost matere prečesto ponavlja. Kakor so očetovi dohodki važni za otrokovo zdravje, tako je važno materino telesno stanje, ki ga česta nosečnost slabi. To dokazuje tudi statistika; izmed tisoč otrok, ki so bili rojeni v presledku enega leta, jih umrje 147, ampak le 99 tistih, ki so bili rojeni v dveletnem presledku.

Zdravega, krepkega naraščaja ne bomo dosegli s fašističnim evangelijem velikih družin. V Nemčiji in Italiji imajo mnogo otrok, ampak kakšni so? Arijeji, seveda. Ampak naborne komisije ne dobe niti tretjine dovolj sposobnih za vojaštvo, torej pač tudi ne posebno sposobnih za civilno življenje, matere pa se bodo v dveh generacijah tako iztrošile, da vse tekme v produciranju otrok ne bodo nič zalegle. Ne kvantiteta, ampak kvaliteta naraščaja odločuje bodočnost.

Mnogo težav je bilo v dvajsetih letih premaganih, mnogo zaprek odstranjenih, ampak mnogo več dela še čaka, preden bo dosežen cilj. 412 klinik je ustanovljenih po raznih mestih, toda nekoliko tisoč bi jih bilo treba. Po manjših mestih in zlasti po deželi so matere še vedno odvisne od sveta, ki ga dobe od kakšne sosedice, ki sama le ugiba, ali pa od sredstva, ki ga dobe v lekarni, kjer imajo eno zdravilo za vse slučaje.

Treba je splošnega zanimanja vseh žena, da se pospeši nujno delo, od katerega je odvisna blaginja tisočerihih mater v sedanosti in vsega rodu v bodočnosti.

Pljučnica. Kakor poroča urad federalne zdravstvene službe, se sme pričakovati, da bo kmalu cepljenje zoper pljučnico mogoče. Dosedanji polzkusi z novo, sladkorju podobno snovjo, ki se ima vedno lahko pri roki v obliki praška, so se zelo dobro obnesli. Poročilo ne pove tega izrecno, ampak zdi se, da je cepljenje uspešno zoper vsako obliko te bolezni. Znanih je namreč 32 raznih vrst bakterij, ki vse povzročajo pljučnico. Von Euler v Stockholmu, ki je dobil Noblovo nagrado za kemijo, pa poroča, da je našel v soku nekaterih vrst sadja, zlasti v limonah in ribizlu neko novo snov, ki pobija infekcijo, povzročajočo pljučnico.

E. K.

Julkina zmota

(Nadaljevanje)

13.

O JE RIKO drugo jutro vstal, je Julka še trdno spala. Gledal jo je dolgo kakor zamaknjen in zdela se mu je pomlajena in lepša kot vsa zadnja leta. Nič trdega ni bilo v potezah njenega obraza in okrog zaklopljenih oči je čital nekaj blagega, česar že tako dolgo ni opazil, da se komaj spominja. Bilo mu je kakor da jo mora zbuditi in prižeti k sebi, toda obzir je bil močnejši od njegovih čutov in želja. Če spi, je potrebna počitka in on ji ga ne bi kratil, tudi če bi si s tem mogel kupiti uro raja. Obrnila se je na drugo stran in podvila roko pod glavo, on je pa po prstih odstopical, zaprl vrata za seboj kakor da ima v rokah rahlo torto in odšel.

V pisarni ga je pozdravil šef.

"Veliko pošto imate danes na svoji mizi," je dejal s smehljajem na ustnah.

Riko ga je pogledal: "Kaj, pritožbe?"

Šef se je glasno nasmejal.

"Ali ne morete pričakovati nič boljšega, če omenim veliko pošto? Tudi meni se zdi skraj čudno. Pa le preglejte sami naročila in ukrenite po svojem. Zdi se mi, da so vsa zdrava. Eh — morda prihaja naša zvezda na nebo. Bil bi že čas, ali ne?"

"Gotovo bi bil čas," je vzkliknil Riko. Veselje in navdušenje je bilo v njegovem glasu. "Če vidim vsakovrstne liste in revije, ki niso vredne svojega črnila, polne najdražjih oglasov, se mi zdi, da ljudje res nimajo smisla za dobro čtivo."

"Saj vi niste urednik," se je pošalil šef.

"Ne, če bi bil, ne bi smel govoriti tako, ker bi to bila baharija. Torej pravite, da so se zdramili in spoznali, kaj je dobro?"

"Nič ne vem, kaj so spoznali. Naročila za oglase so tu in dela boste imeli dovolj. Zdi se, da je to dobro, kajneda? Pa vendar . . ."

"Kaj, vendar?" se je začudil Riko. "Če so oglasi pošteni—"

"Videti je, da so. Človek bi moral računati z dejstvi, ne bi se smel brigati za občutke, vdati se slutnjam in dvomom."

Videti je bil zamišljen, ko je to govoril in Riko ga ni razumel, pa je le gledal.

Šef je nadaljeval.

"To nenadno oglaševanje bi kazalo, da morajo biti kupčije dobre, sicer ljudje ne bi trošili denarja. Lahko pa pomeni tudi kaj drugega."

"Večjo potrebo, mislite?" je vprašal Riko. "Slabe kupčije, pa je zato treba poskusiti tudi pri nas?"

"Ne vem, odkod mi prihaja ta misel. Če čitate finančne strani po dnevnikih, bi dejali, da ni nobene podlage za to. Trgovina se hvali, borza je trdna, svetovni položaj je neizpremenjen in državniki trdijo, da jim ne dela nobenih skrbi . . ."

"Zakaj bi torej vi gledali črno?"

"Ti časi, ki jih imenujejo dobre," je počasi odgovoril šef, "trajajo že predolgo. V našem gospodarstvu se ni izpremenilo nič takega, da bi smeli verjeti v stalnost. Seveda, ljudje ne verjamejo več v krize, ali vsaj ne mislijo nanje. Nekoliko let je šlo vse gladko, prodajalo se je, cene so bile dobre, pa se je izdelovalo—crescendo, forte, fortissimo."

"Zakaj ne, dokler je trg dober?"

"Da. Toda — kdo ve, kako dober je v resnici? Če bi vsi ljudje lahko kupili vse, kar potrebujejo in česar si žele, bi bilo vsaj nekoliko drugače. Toda kaj je s tistimi, ki imajo komaj dovolj za vsakdanji kruh in s tistimi, ki niti tega nimajo? Zakaj tudi v naših dobrih časih je nekoliko milijonov takih. Pustimo na stran sočutje, usmiljenje in podobne, baje slabotne človeške občutke; tudi v popolnoma prozaičnem, realističnem gospodarstvu so to močne točke. Zato—"

"Zato vam dela oglaševanje skrbi," se je namuznil Riko. "Gospodarska kriza vendar ne more priti tako nenadoma kakor ciklon. Saj meteorologi celo take viharje napovedujejo. Sami pravite, da ni nobenih znamenj, ki bi dala slutiti poslabšanje. Vas pač ne bi smelo potreti to, da so se vas veliki oglaševalci naposled spomnili."

"Ne, to mi ne sili solza v oči in slabih časov gotovo ne kličem. Moje govorjenje jih sploh ne bi zadržalo, zato se ne ozirajte nanje. Sicer pa—tudi name čaka delo."

Kljub temu, da je bil pripravljen, se je Riko začudil, ko je uzrl kupček na svoji pisalni mizi. Začel je pregledavati pisma in pisati opazke. V nobenem ni našel nič sumljivega. Večinoma so bili le podatki, po katerih je bilo treba sestaviti oglase. Nekaterim so bili priloženi klišeji. Smehljal se je, ko se je v pismih ponavljala želja, da bodi oglas "originalen," "impresiven," "ne pogreta kaša" i. t. d. Lahko bi si prihranili te opazke, zakaj to je bilo baš, kar je sam želel; tudi inserat lahko pokaže, da se ga je dotaknil prst umetnosti; ponavljanje je sovražil, enoličnost ga je morila in posnemanje se mu je zdelo kakor plagijat v literaturi.

Poglobil se je v delo z vso vnemo. Bil je razpoložen in šlo mu je gladko od rok. Eno pismo mu ni bilo dovolj jasno; poklical je tvrdo po telefonu, pa so mu odgovorili, da se zavedajo pomanjkljivosti, ampak da bi najbolje ustneno opravili; če more priti, bi mu tudi pokazali slike raznih umetnikov, o katerih bi radi slišali njegov nasvet. Zazdelo se mu je, da bo res najbolje, če pojde sam tja, da poizve vse potrebno in da ugotovi veliki tvrdki, s katero doslej niso imeli nobenih zvez. Odpeljal se je tja, na drugo stran mesta, in dosegel najlepši uspeh. Zadržal se je precej dolgo in ko je odšel, ga je želodec dokaj odločno opomnil, da ima tudi svoje pravice. V bližini je bila mala gostilna, ki se mu je zdela primerna. Na drugi strani je bila odlična restavracija z mramornim portalom, pred katerim je stal vratar v paradni generalski uniformi kdove kakšne fantastične dežele in se vedel tako dostojanstveno, da se je Riku zdeilo smešno.

"Tudi če bi hotel zapravljati denar za južino, ki jo drugod dobim za desetino njihove cene, bi bil že ta pozlačeni vratar dovolj, da bi se obrnil na pragu," si je mislil in stopil proti vratom svoje gostilne. Preko ulice se je ustavil avto in Riko je postal. Sam ni vedel zakaj; ulični prizori navadno niso bili predmeti njegove radovednosti. Vrtar je pristopil kakor knez, sprejemajoč sebi enake goste, iz avta je izstopil neznan mož in pomagal ženski, vratar je zaprl avtva vrata in dvojica je odkorakala proti vhodu.

"Julka!"

Skoraj da je zaklical na glas, toda beseda je ostala v duhu. Takoj na to se je nasmejale. Ona dva sta že izginila v veži.

"Fante, kaj je s teboj? Ali se ti je res vrnila pomlad, ali pa si postal star in bedast? Povsod je Julka, povsod jo vidiš. Kaj bi ona delala tukaj? Vidiš žensko njene rasti, malce ji podobno, pa se ti izpremene oči in slede tvojim mislim, pa je—Julka. Ena sama je tvoja, pa jih vendar vidiš na tisoče."

Zmajal je z glavo in stopil v gostilno, kjer je naročil skromno južino. Ko je čakal, je vzel svoje beležke iz žepa in začel misliti, kako jih porabi za imeniten oglas. Toda zbrati ni mogel misli; kar po tistem so uhajale k Julki.

"Tako se ljudje zanašajo na svoje oči—in kaj vse lahko nastane iz tega? Če bi bil kak znanec stal na ulici in videl, kar sem videl sam, si ne bi domislil, da se oko ne more zanašati na to, kar se mu je prikazalo tako ubežno. Komaj je začelo gledati, pa je slika že izginila. Gledal si le s svojo mislijo, pa si prepričan, da si videl. Tako ljudje po krivem pričajo v trdni veri, da so prisegli sveto resnico. Pa bi znanec prišel k meni in mi pravil, da je videl mojo ženo s tujcem, ko sta šla v milijonarsko restavracijo . . . Ali bi si jaz razložil, kako se moti, ali bi mu verjel? Kako bi mogel misliti na zmoto, če bi trdil, da ju je videl? Če je videl, je moralo biti resnično. Pa kdo ve, kaj bi storil, kakšne misli, kakšne sumnje bi to sprožilo v moji glavi? . . . Neumnost! Ženska ima pravico, da gre kosit, kjer ji ugaja. Ti poznaš ljudi, o katerih ona nič ne ve, ona pozna lahko take, ki niso tvoji znanci. In kaj bi se sploh moglo zgoditi v restavraciji? . . . Neumnost! . . . Pa vendar so se iz takih neumnosti porodile strašne tragedije. Fante, naučil si se nekaj in lahko ti pride še prav. Če ti pride kdo pripovedovat, da je kaj videl, ali pa slišal, zakaj uho se lahko vara kakor oko ali nos, ne bodi lahkoveren. Ne žali svoje žene niti v mislih in ne dovoli nikomur, da bi jo žalil, tudi če misli, da ima dober namen . . ."

To pot pa se je Riko motil, ko je mislil, da se je zmotil. Oko ga ni bilo varalo. Bila je res Julka in če bi se ji bilo nekoliko manj mudilo, pa bi bil mogel še enkrat pogledati, bi jo bil natančno spoznal. Čakale so jo vsakovrstne priprave za veliki večer in z Lipmanom je šla

v restavracijo le pod pogojem, da se ne zadržita ne minuto več kot je potrebno. Popolnoma odkloniti ni mogla njegovega vabila, zakaj v trgovini je vztrajal na tem, da plača večerno obleko, katero si je bila izbrala. Takoj, ko je prišel, mu je povedala, da ne more zapravljati časa in da je po opravkih v trgovini. Dovolila mu je, da jo spremi v oddelek ženskih oblek, češ da ne bo zamude. Tui ni protestirala, ko ji je pomagal pri izbiranju. Njegov okus se je največ ravnal po cenah. Ona se je vedla, kakor da ne mara najdražjega in je odložila obleko, katero je dolgo časa ogledovala kakor da ji posebno ugaja, nakar je on silil, da jo pomeri. Vdala se je, da bo videl, kako se ji podaja, pa ne, da bi jo res hotela kupiti. Prodajalka je hvalila haljo s ciceronsko zgovornostjo. "Kakor vlita je. Nihče ne bi mogel misliti, da vam ni bila narejena po meri. Pa potipajte to blago! In barva kakor nalašč za vašo polt" . . . In še sto drugih krasot in vrednot.

Naposled je morala odnehati Lipmanovemu prigovarjanju in ko je vzel listnico iz žepa, se je branila le, dokler ni prodajalka prišla z računom. Premagal jo je s tem, da ji je dejal, naj prevdari, kakšno napačno mnenje bi prodajalka imela o njunih odnošajih, če bi jo pustil, da sama plača; navadno pač plačujejo možje, kadar spremljajo svoje žene. Tej sugestiji se ni mogla upirati in dosegla je svoj namen, kakor je Lipman mislil, da je dosegel svojega.

Ko je Riko prišel iz gostilne, ni bilo več avta na drugi strani, pa se je sam sebi rogal. Nobena ženska, ki bi šla zaradi zabave s tujim moškim v restavracijo, ne bi tako hitela, da bi končala kosilo prej kot on svojo južino. Ni mu prišlo na misel, da je zapravil več časa kot navadno s čakanjem in modrovanjem, še manj pa je vedel, da je Julka lahko zapravljala cele ure s posedanjem, če se ji ni tako izredno mudilo kot ta dan.

Bil je dobre volje in na podcestni železnici je nevede začel žvižgati. V pisarni je bilo kakor namazano in opravil je več dela kot je pričakoval. Ko se je peljal domov, bi bil najrajši pel, kar je znal bolje od žvižganja. Večerja je bila pripravljena, Julka pa je imela vsakovrstno šivanje okrog sebe. Poljubil jo je kakor ognjevit mladenič. Začudena ga je pogledala; njegova veselost se ni dala zatajiti.

"Kaj se je zgodilo s teboj?" ga je vprašala.

"Ha ha! Mnogo se je zgodilo. Na koše naročil smo dobili. Sami dobri oglasi. Če pojde tako, postanemo sčasoma največja revija v deželi."

"Tebi se sanja."

"Sanja? Našli so nas, spoznali so razliko med literaturo in besednim džezom, razumevati začenjajo, da je oglas toliko vreden kolikor prostor, kjer je objavljen."

"Torej si vendar spoznal važnosti gospodarskih vprašanj?"

"Gospodarskih . . . ? O, da. Seveda. Tudi to. Ampak glavno je, da zmagujemo."

Julkina glava je bila polna misli. Če je res kaj na tem, bodo morali Riku zvišati plačo . . . Največja revija v deželi . . . Pri takih podjetjih so zaslužki veliki . . . Kakšno izprememba bi to bila . . .

Riko si je v kopalni umival roke.

"Pa pomisli, kaj se mi je danes pripetilo. Ne z oglasi. Pa vendar — zaradi nekega oglasa sem moral na Lincolnov trg."

Dobro je bilo, da ni mogel videti, kako se je zdrznila ob zadnjih besedah.

"Ko sem opravil, sem bil lačen in ko sem zavil proti mali gostilni, se je na drugi strani ustavil avto. Neka ženska je stopila iz njega in s svojim spremljevalcem odšla v famozno restavracijo. . ."

Če bi bil imel ostrejši sluh, bi bil lahko slišal utripanje njenega srca. Pa ga ni, temveč se je glasno nasmejal:

"Če hočeš dokaz, da sem zaljubljen, tu ga imaš. Mislim sem, da vidim tebe."

"To si mislil?" Komaj je izjecljala te besede, ampak čutila je, da mora nekaj reči.

"Seveda, le en trenotek. Kaj bi ti delala tam? In kdo naj bi te spremljal tja?"

Ali govori, kar misli? Ali me je spoznal in me izkuša? Ali igra komedijo, da bi me mučil?

"Prav imaš: kaj bi delala tam?"

Nekoliko se je umirila. Če je to igra, je ne sme izgubiti. Posilila se je in nadaljevala.

"Preveč opravka imam z vabilom gospe Hickney, da bi mogla misliti na neumnosti. Ampak vendar — če bi kdaj videl, ne kakšne tujke, ki mi je malo podobna, ampak mene in bi imela spremljevalca — ali misliš, da bi to bil greh?"

(Dalje prihodnjič.)

Drejčeto va pot

E. K.

(Nadaljevanje.)

V one skrivne, temne kote, kjer je misli čudni vir
silile so vse besede in kalile leni mir;
ropotalo je in bilo kot da mu je v glavi stroj
in šumelo pod lobanjo kot sršenov besnih roj.

Veličastna je beseda, slastno pije jo uho —
kakor pesem, ki po maši gor na koro jo pojo.
Kot Te Deum je skrivnostna, v harmoniji njen je kras,
srce polni melodija, dušo vso opaja glas.

Vse bi Drejče rad razumel, kar tovariš govori.
Kakor v kotlu, kjer mogočna para sika in šumi,
v duši želja po spoznanju silovito mu kipi — —
pol besede mu je jasne, druge pol umeti ni . . .

“Mučno ti je, ej prijatelj? — Jezik tuj ti govorim.
Vse se zdi ti kakor tujcu, kadar prvič pride v Rim.
Le nasmej se kakor mladec, ki ljubezni je pijan;
le ozri se: vse je jasno, sonce sveti, lep je dan . . .

“Vsi smo se vrteli v krogu, kjer izhoda bilo ni,
ko umevanje hotelo seči nam je v mlade dni,
ko odpirati začel se nam dotlej neznan je svet
in je čutil vsak tovariš kot da je v temo zaklet.

“A če nočeš vedno biti nakovalo iz mesa,
ki ne sme imeti volje, lepših upov in želja,
če pogled strmeč uhaja včasih ti čez širno plan
in če duh sanjav ti sluti tam v daljavah lepši dan;

“če si človek in ne maraš vedno gledati le v tla,
hrbta kriviti tak dolgo, da se nič več ne vzravna,
moraš kopati in riti, da preriješ se do tam,
kjer resnico zakopali v najtemnejšo vseh so jam.

“Mika li te, da bi našel do skrovišča tega pot?
Bi li zrušil, če ovira nogo neresnice plot?
Potnik včasih potrebuje dobre palice pomoč
in svetilko, da ne zvede ga v prepad sovražna noč.

“Pridi v društvo, v naše kolo, kjer je vsakdo bratu brat;
nič ne de, če ta mehak je in če oni je robot;
ena tam smo vsi družina, eno breme tlači vse,
skupno vsem je hrepenenje, ki za enim ciljem gre. . .”

Praskal si je Drejče brado. Lahek se odlok ne zdi.
Nov korak na novi cesti — kdo bi vedel, kam drži?
Tiha želja pa ga sili: saj bi rad odprl oči,
videl, česar ne doseže, kdor za hribom sam stoji.

“Prag je nov ti in le noga se prestopiti boji;
vsi smo krila se držali, ko smo majhni še bili;
ni te mikalo s kmetije, kjer si brazde vse poznal,
mesta si se v svojem srcu kot tujine daljne bal.

“A življenje ne vprašuje, kaj ti ljubiš, kaj želiš,
kaj diši ti, kaj sovražiš, kakšne rože rad škropiš.
Neslutečega s pestjo te pograbilo je trdo
in poglalo te od doma in te brenilo krepko.

“Šuma v mestu in vrvenja pa se nič več ne bojiš
in pred nekdanjim strašnim strojem smehljajoč se zdaj stojiš. —
Iz davnine, nam neznane, ki jo krije debel prah,
spremlja nas kot naša senca preoblasten, lažen strah.

“Kar novo je, je sumljivo; rajši šel bi naokrog.
Kraj neznan je, — ne zaupaj! .. Morda škratov poln je log ...
Vedno strah za tabo hodi, ti šepeče, te plaši,
a če se ožreš pogumno, glej — strahu nikoder ni.

“Laž prekanjena rodila ga iz prazne vere je;
če jo primeš, ji posvetiš, v zrak ves strah razbline se.
Sonce danes po navadi pojde spat za gorsko stran,
jutri pa iz nove zarje porodi se nov nam dan.

“Koder stopaš, vse, kar gledaš, nekdanj bilo je novo.
Kadar zvezde zažarijo, brez bojazni zreš v nebo —
pa poglej še, kaj na zemlji za drevesom skriva se,
kaj v dolini, kaj za hribom tebi še neznan je.

“Noga tvoja le se plaši. Ti ukaži — stopi naj! —
Svet je večji in pestrejši kot domači dragi kraj;
če ne gledaš in ne iščeš in ostal bi rad, kjer si,
slep boš hlapec, tuj sam sebi vse do konca svojih dni.

“In ne boš se grel pri peči in doma ne boš ostal;
danes eden, jutri drugi bo suval te in pehal.
Ti boš taval in se sukal, se spotikal kot pijan,
duša ti bo kakor kamen, v srcu vedno boš bolan.

“Pridi k nam, ki smo ti bratje in živimo kakor ti;
tvoje butare so naše, tvoje boli in skrbi.
Po puščavah in goščavah z muko iščemo stezo —
noga stopa po pečinah, a v višave zre oko.

(Dalje prihodnjič.)

Za gospodinje

Neka čitateljica nam je poslala vprašanje, kako se ravna z zajcem, da je tečen in misli, da bi to zanimalo tudi druge kuharice. To je verjetno, torej se bomo za enkrat malo seznanili z zajcem. Predvsem bodi omenjeno, kar je pač večini gospodinj in menda tudi njihovim možem znano, da se ta—bodisi divji ali domači—lahko priredi na različne načine. V sledečem podajamo tri navodila, iznajdljive kuharice bodo pa z malenkostnimi zamenami ali dodatki lahko same pomnožile te recepte.

Ocvrt zajec.

en zajec
žlico masla,
dve žlici masti
dvoje jajc
moke po potrebi
kupico drobtin
malce popra
soli po potrebi.

Za cvrtje vzemi mladega zajca, ga razreži, oziroma razseka na primerne kose in jih dobro osnaži. Če imaš divjega zajca, položi kose v hladno, slano vodo in jih namakaj dve uri, pa večkrat menjaj vodo. Z domačim zajcem to namakanje ni nujno. Potem odcedi ter posoli in popoprjaj kose. Stepi jajci toliko, da se beljak pomeša z rumenjakom. Povaljaj vsak kos v moki, namoči v jajcu, pa povaljaj v drobtinah. (Če nimaš suhega kruha za drobtine, lahko rabiš tiste, ki se dobe v trgovini pod imenom cracker meal.) Otrsi kose, da odpadejo drobtine, kar jih je odveč in bi se začrnilo v masti. Razbeli v kozici maslo in mast, zloži kose vanjo in jih obračaj, da zarumene na vseh straneh. Potem znižaj ogenj, pokrij in pusti, da se počasi cvre. Kadar je meso mehko, odkrij in če so kosi pobledeli, povišaj vročino toliko, da dobe lepo rumeno barvo.

Če hočeš omako, odlij masti, kar je je preveč. Dobro stepi pol žlice moke v pol kupice vode in polagoma vlij v mast, pa ves čas mešaj, da ne nastanejo "strukeljčki." Ko ima omaka lepo barvo, jo precedi in serviraj v posebni posodi z zajcem.

V tej deželi delajo cvrtje pogostoma tako, da povaljajo meso le v moki, pa ne rabiyo jajc in drobtin, ali pa naredo redko testo kakor za piškote (biscuite dough) in namočijo meso v njem. Komur to boljše ugaja, se seveda lahko poslužijo tega načina; pri nas pa je meso, povaljano v jajcu in drobtinah, tako vdomačeno, da našim gospodinjam najbolj ugaja.

Zajec s kisló smetano.

en zajec
kupico kisa
dve kupici vode
eno veliko čebulo
pol limone
dve kupici kisle smetane
en lovorjev list
malo dišave (allspice)
štiri ali pet zrezkov slanine
malo paprike
soli po okusu

Zreži in dobro osnaži zajca. Pokrij kose s kisom in vodo; zreži v to čebulo in limono, dodaj dišavo in lovorjev list, posoli in pusti tako vsaj čez noč, ali pa tudi dlje.

Zloži kose v ponev, dodaj čebulo, limono in dišave, potresi z malo paprike, pokrij s slanino in dolij nekoliko oksisane vode, v kateri se je zajec namakal. Daj v zmerno peč ali, če ne moreš tega, postavi pokrito ponev na ognjišče nad zmernim ognjem. Od časa do časa polivaj s tekočino, ki jo imaš v ponvi. Kadar je meso že skoraj mehko, ga polij s kisló smetano, v katero vtepeš dobro žlico moke in

žlico sladkorja, pa pusti odkrito na ognju, dokler ne bo meso popolnoma mehko in lepo rumeno.

Zajec v črni omaki.

Preden se lotiš tega dela, moraš vzeti v poštev, da je za ta način treba nekaj več časa. Zajec se mora namreč v tem slučaju namakati vsaj dva dni.

zajec
ena velika čebula
en manjši koren
pol limone
pol zelene (korenine, takozvani celeriac)
žlico masla
pol funta suhih češpelj
žlico soli
kisa in vode po potrebi
štiri vejice timijana (thyme)
dva lovorjeva lista
žličico dišav (pickling spices)
žlico sladkorja
pol funta kolačkov (ginger snaps)

Razreži in osnaži zajca kakor v gornjih slučajih. Položi kose v veliko skledo in polij povrh toliko kisa, kolikor vode, tako da bo meso dobro pokrito. Seveda bo treba tega za večjega zajca več kot za majhnega. Dodaj zrezano čebulo, zrezan koren, zrezano zeleno, zrezano limono, timijan, lovor, sol in dišave. To naj se namaka vsaj dva dni.

Kadar si pripravljena, zlij vse to v veliko ponev in daj na ogenj. Dodaj suhe češpelje in kuhaj, dokler ne bo meso mehko. Medtem namoči kolačke (ginger snaps) z malo vode, da se omehečajo. Kadar je zajec mehak, poberi kose iz tekočine, vanjo pa vrzi kolačke. Raztopi maslo in mu dodaj sladkor, da zarumeni; vsuj to v omako, premešaj in pusti kuhati, da bo gladko. Precedi omako, zloži zajca na velik krožnik, polij z omako in serviraj.

S takem zajcem se izvrstno vjemajo cmoki, za katere se najdejo navodila v prejšnjih številkah.

Res, da je za ta način treba nekaj časa, toda po mojih izkušnjah ugaja tak zajec vsem, ki imajo radi divjačino. Domač zajec se, kajpada, lahko pripravi na enak način.

F. K.

TISKOVNI FOND CANKARJEVEGA GLASNIKA

Prispevali od 20. januarja 1939 do 22. februarja 1939:

Dr. Carniola Tent, št. 1288 Macca-bees; Cleveland, O.\$12.00
Pevski zbor Slovan; Euclid, O. 12.00
Dr. Blejsko Jezero, št. 27 SDZ;
Cleveland, O. 12.00

Skupaj v tem izkazu\$36.00
Zadnji izkaz 63.65

Skupaj od 20. dec. 1938 do 22. februarja 1939\$99.65

Odbor Cankarjevega glasnika se zgoraj omenjenim organizacijam iskreno zahvaljuje. Želeli bi, da bi dobili mnogo posnemovalcev.

Aspirin

OTOVO poznate tiste male, bele tablete, ki prihajajo na trg pod imenom "aspirin." Da je to zdravilo zelo znano, se lahko sodi po tem, da se ne dobi le v lekarnah, ampak tudi po gostilnah, po slaščičarnah, po branjarjih i. t. d. Morda pa vendar niste mislili, da se ga porabi toliko kot se ga v resnici, vsaj v Zedinjenih državah. Leta 1936 se ga je prodalo 4,115.308 funtov, lani pa 5,143.617. Prvo leto je bil funt po 54, lani pa po 51 centov — na debelo — in prodaja je prinesla izdelovalcem prvega leta 2,208.679, lani pa 2,624.133 dolarjev. To se torej že lahko smatra za precej veliko industrijo. Poprečno je prišlo na vsakega prebivalca Zedinjenih držav po 58 tablet, ker je pa seveda mnogo ljudi — predvsem otrok — ki niso povžili niti ene tablete, je jasno, da so tisti, ki so ga jemali, porabili mnogo večje množine.

Vprašanje je, kako vpliva aspirin na človeški sistem in kakšno vrednost ima. Odgovor ni tako enostaven kot bi se zdelo prvi hip. To velja seveda tudi za druga zdravila, za hrano in še za mnoge reči. Človeški sistemi niso vsi enaki in reagirajo ne le na to, kar zavžijejo, ampak tudi na mnoge druge reči zelo različno. Vzemite pijačo; eden lahko vlije precej vase, pa se mu ne bo nič poznalo in sam ne čuti nič izrednega, drugi pa popije dva kozarca, pa ne sme, ali pa sploh ne more več. Eden prenese par litrov vina, pa se ne sme dotakniti žganja, drugi pije pivo z lahkoto, vino mu je pa strup. Seveda se motijo tudi tisti, ki mislijo, da jim nobena množina alkohola ne škoduje; vsaka nezmernost je škodljiva in se maščuje, le to je, da zmernost ne pomeni za vse ljudi isto. Ali pa vzemite jagode. So ljudje, ki jih ne smejo niti pokusiti, ker dobe takoj srbeč izpuščaj na vratu ali kje drugod na telesu. Strupeni bršljan, katerega so v Ameriki zlasti gozdovi vsi polni, je silna nadloga za večino ljudi, a na nekatere vpliva najrahljejši dotik tako, da jim oteče ves život in je zastrupljenje včasih nevarno. Videl sem pa ženo, ki ga je našla na vrtu,

kar jo je tako ujezilo, da ga je prijela z golo roko, izpulila in sežgala, ne da bi bila imela kakršne koli posledice. Nekateri ljudje ne smejo pogladiti mačka, ker jim to prizadene hude bolečine, mozole in druge simptome.

Zadnje čase se zdravniki precej temeljito bavijo s temi "alergijami," ki so jih prej smatrali za sitnarjenje namišljenih bolnikov. Tudi z aspirinom je tako, da nekaterim čudovito pomaga in ga lahko prenesejo velike množine brez vsakih škodljivih posledic, med tem ko ga drugi sploh ne smejo rabiti, ker vpliva nanje zelo neugodno. Ženske so takim slabim posledicam bolj podvržene kot moški. Te posledice so lahko različne; poročilo klinike drjev Mayo našteva sledeče: naduha, huda srbečica, neka vrst nahoda, krči v trebuhu. Včasih nastopa po več teh simptomov. Kdor spozna, da vpliva aspirin nanj na ta način, se mu mora enostavno odreči. Kdor ni temu podvržen, se mu ga ni treba bati, dasi je tudi tu treba zmernosti. So pač izjeme; nekateri ljudje lahko užijejo neštete tablete brez slabih posledic, le da v takem slučaju navadno tudi dobrih posledic ni, ker se sistem tako privadi, da ne vpliva aspirin nanj v nobeni smeri.

Na normalne ljudi vpliva na ta način, da odpravi bolečine. Nobeno drugo sredstvo ni za ta namen tako dobro kot aspirin. Toda preden se ga človek poslužuje, mora biti prepričan, da ni bolečina posledica druge bolezni, ki jo je treba zdraviti. Zakaj tega aspirin ne stori. Bolečine so vedno simptomi in pogostoma zdravnik le po njih spozna, kaj je bolniku in tako najde pravi način zdravljenja. Glavobol, na primer, ima lahko petdeset različnih vzrokov. Aspirin lahko odpravi glavobol, ne pa vzroka, in če se glavobol po aspirinu vrača, je to znamenje, da je treba vprašati zdravnika.

V Siemensovi elektrarni delajo poskuse z novo, z zrakom ohlajeno svetilko z živim srebrom, ki bo dajala približno eno sedmino toliko svetlobe kot sonce. Če bi se taka svetilka obesila pol do eno miljo visoko, bi lahko rasvetljevala celo mesto.

Louis Pecenko

7308 HECKER AVENUE
ENDicott 2759

Barvar, papirar in dekorator.
Unijsko delo